

MLADI I POREMEĆAJI U PONAŠANJU

Primljeno:
2. 5. 2007.

Pregledni
članak

TONKA ODOBAŠIĆ
Gimnazija A. G. Matoša
Vijenac kard. A. Stepinca 11
31400 Đakovo

UDK
316.624-053.6

Sažetak

Ovaj rad želi se pozabaviti problematikom mladih u kontekstu poremećaja u ponašanju. Na početku rada autorica navodi neke značajke mladih. Polazeći od odraslocentričnih i mladocentričnih životnih koncepata mladih te položaja mladih u procesu tranzicije, na kraju uvodnoga dijela o mladima ona se bavi i njihovim religioznim profilom.

U nastavku prelazi na problematiku poremećaja u ponašanju, progovara o terminologiji koja se koristi na ovom području i daje definicije samog pojma. Iznosi neke rezultate ispitivanja djece i mladih metodom samoiskaza o njihovu rizičnom ponašanju i poremećajima u ponašanju te o njihovu viđenju svoje budućnosti. Stavlja naglasak i na utjecaj roditelja/obitelji na psihosocijalni razvoj djece u pozitivnom smjeru ili u smjeru rizičnog, antisocijalnog ponašanja. Autorica ukazuje i na lokalnu zajednicu kao mjesto gdje bi se trebalo raditi na pozitivnom razvoju svojih članova, posebno djece i mladih. Treći dio rada posebice se bavi suradnjom čimbenika lokalne zajednice u prevenciji poremećaja u ponašanju. Uspješna prevencija, po mnogim stručnjacima, podrazumijeva holistički pristup odnosno gledanje na čovjeka kao bio-psiho-socijalnu cjelinu, ali uključuje i okruženje, prvenstveno obitelj. Autorica upućuje na važnost povezivanja obitelji s odgojno-obrazovnim ustanovama i lokalnom zajednicom u prevenciji te na važnost razvoja otporne zajednice kako bi se mogao ostvariti preventivni koncept pozitivnog razvoja mladih, odnosno sustav koji povezuje mlade i zajednicu. Ona iznosi i rezultate jednoga slovenskog istraživanja na studentima o utjecaju religioznosti na kriminalitet/delinkvenciju/poremećaje u ponašanju. Na kraju naznačuje neke elemente salezijanskog modela rada s rizičnom mladeži.

Ključne riječi: mladi, poremećaji u ponašanju, lokalna zajednica, prevencija, religioznost, salezijanski pastoral mladih

Mladost, nezaobilazno razdoblje u životu svakoga čovjeka, predmet je rasprava još od antičkih vremena. Kao o društvenoj grupi, o mladima se govori tek u industrijsko doba, u razdoblju koje je obilježila i povećana potreba za kvalificiranom radnom snagom i omasovljenjem obrazovanja. No znanstveno ih se proučava stoti-

njak godina, a od druge polovice dvadesetoga stoljeća bilježi se velik zamah u tom proučavanju.¹

¹ Usp. V. ILIŠIN – F. RADIN, »Društveni kontekst i metodologija istraživanja«, u: Isti (ur.), *Mladi uoči trećeg milenija*, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu – Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb, 2002, str. 13.

U vrijeme brzih društvenih procesa dolazi do sve složenijih raslojavanja na različite životne dobi. »U preadolescenciji se ostvaruje psihofizički identitet, društveni je identitet sadržajni proces adolescencije, a cjelovita integracija u aktivni društveni život događa se za vrijeme mladosti.«² Adolescencija se, usprkos tome što je mlada osoba već oko petnaeste godine biološki zrela, kao životno razdoblje produžuje od 15. ili 16. do 27. ili 28. godine, dok mladost traje gotovo do četrdesete godine.³ Adolescenciju prate fiziološke promjene koje rezultiraju intelektualnom zrelošću i formiranjem identiteta. Događanja u tom razdoblju života i sama adolescenciju razumiju se ako ih promatramo u odnosu s prethodnim životnim razdobljima, posebno s pubertetom.⁴

1. NEKE ZNAČAJKE MLADIH

Gotovo sva europska istraživanja provedena u posljednjih desetak godina stavljaju u središte pozornosti jasan fenomen: »između kraja adolescencije i ulaska u život odraslih nastaje (rađa se) jedna nova životna faza, najčešće nazvana postadolescencijom«⁵. Ti mladi nisu više adolescenti jer su postigli fizičku zrelost. Nisu ni odrasli jer nisu preuzeli odgovornost u društvu. Stoga ih se može definirati s »ne više« i »ne još«.

Posljedica toga je da odrasli pokazuju ambivalentan odnos prema mladima. S jedne strane vide mladost kao »zlatno doba«, »izvor energije«, mladi su nada svijeta, graditelji boljeg svijeta... S druge strane stalno im prebacuju nemar, nezrelost, nesposobnost.

Danas biti mlad znači biti nesiguran. Tu nesigurnost mladi najviše osjećaju kad je u pitanju njihova budućnost. Obitelj nije kao nekada jamstvo budućnosti. Odluka o sutrašnjici briga je mladih, oni donose

odluke i čine životne izbore. Mladi je čovjek nesiguran jer ponudene mogućnosti nisu dovoljno transparentne da bi mogao načiniti kvalitetan izbor. Ni vlastite želje nisu dovoljno transparentne. Nesiguran je u vlastite sposobnosti i u moguće opcije koje mu društvo nudi.⁶

1.1. *Produljenje mladosti i moguće životne koncepcije – mlado-centričnost ili odraslocentričnost*

U suvremenom se društvu životno razdoblje mladosti smješta između djetinjstva i zrelosti s tendencijom, kako je već spomenuto, njegova stalnog produljivanja. Na životnu dob kao osnovu za definiranje mladosti nadovezuju se socijalne konotacije. Mladost se prepoznaje kao razdoblje tzv. novicijata, što znači da im se priznaje psihofizička, ali ne i socijalna zrelost. I nakon što iziđu iz doba adolescencije i postanu tzv. mladi odrasli, zauzmu određene položaje i funkcije u društvu, ipak ne dobivaju potpuni status odraslih s pristupom svim obiteljskim, profesionalnim i političkim pravima. Dolazi do diskrepancije između formalno/normativno priznatih i realno ostvarenih prava jer se mladost prije svega shvaća kao prijelazno razdoblje i status. Takva stajališta ne mogu se pot-

2 V. MANDARIĆ, *Profil mladih danas*, u: »Kateheza« 21(1999)1, str. 33.

3 Usp. V. MANDARIĆ, *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*, Institut društvenih znanosti »Ivo Pilar« – Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb, 2000, str. 66; Ista, *Profil mladih danas*, nav. čl., str. 33.

4 Usp. V. MANDARIĆ, *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*, nav. dj., str. 66.

5 K. BUZZI – A. CAVALLI – A. DE LILLO, *Giovani verso il Duemilla*, Il Mulino, 1997, str. 15. Navedeno prema: V. MANDARIĆ, *Profil mladih danas*, nav. čl., str. 33.

6 Usp. V. MANDARIĆ, *Profil mladih danas*, nav. čl., str. 33.

puno osporiti, ali im se može prigovoriti.⁷ Ostaje činjenica da, iako im se priznaje psihofizička zrelost, mladi nisu na pravi način integrirani u život svoje društvene zajednice.⁸

Jedan od razloga što adolescencija traje sve duže od nagle promjene u društvu. Zbog toga je neki nazivaju »nedovršena dob«. Teško je precizno odrediti kada počinje adolescencija, jer to ni u svim kulturama nije isto. Teško je odrediti i kada ona završava. Muškarac ili žena prešli su prag zrelosti kad dovrše razdoblje formacije, zauzmu svoje mjesto u društvenoj raspodjeli rada, napuste roditeljsku kuću, osnuju obitelj i preuzmu vlastitu roditeljsku odgovornost. Adolescencija više nije u funkciji »prijelaznog razdoblja« prema odraslosti. Ona kao životna faza ima vrijednost u sebi.⁹

Mladost u socijalnom smislu traje ovisno o razvijenosti društva i društveno-ekonomskom položaju određenih društvenih skupina. Početak mladosti uglavnom nije upitan. Označava ga izlazak iz djetinjstva (14-15 godina). Završetak razdoblja mladosti i ulazak u svijet odraslih varira. Granica se proteže od srednjih dvadesetih do tridesete, pa i trideset pete godine. Poznato je da siromašnija društva i niži društveni slojevi teže što ranijem profesionalnom osposobljavanju mladih i uključivanju u rad. Razvijenija društva i viši društveni slojevi, naprotiv, stimuliraju što dulje obrazovanje mladih, a to se onda odražava na njihov sve kasniji ulazak u svijet rada. Govori se o obrascima odrastanja, sinkroniziranom i nesinkroniziranom, i o dvjema koncepcijama mladosti, odraslocentričnoj i mladocentričnoj. Odraslocentričnu orijentaciju obilježava težnja mladih da što prije postanu odrasli tako da preuzmu trajne društvene uloge koje pripadaju odraslima, tj. ekonomsku neovisnost, stalno zaposlenje i osnivanje obitelji. Ta orijentaci-

ja bliska je tradicionalnom tipu mladosti. Mladocentrična orijentacija određena je željom mladih da što dulje ostanu u fazi i statusu mladosti. Pritom oni svjesno odgađaju ili odbijaju preuzimanje nekih trajnih socijalnih uloga.¹⁰

Hrvatska mladež polarizirana je na zastupnike mladocentričnog koncepta i na one kojima je bliži odraslocentrični koncept mladosti. Naše (hrvatsko) društvo još je u znatnoj mjeri obilježeno tradicionalističkim shvaćanjima po kojima je naročito izražena patrijarhalnost i paternalistički odnos spram mladih. Značajnija modernizacija u tom pogledu tek slijedi. Proteklih godina (druga polovica osamdesetih i devedesete) uočen je vrlo blag pomak prema mladocentričnoj orijentaciji. Sa stabilizacijom i razvojem hrvatskoga društva

7 Ako je mladost samo prolazna faza, društvo bi moglo zanemariti funkcionalne probleme do kojih dolazi u procesu integracije mladih, jer će ih oni ionako prerasti. Inzistiranje na mladosti kao preludiju za zreli život zanemaruje činjenicu da su mladi dovoljno kompetentni za donošenje važnih životnih odluka.

8 Usp. V. ILIŠIN, »Mladost, odraslost i budućnost«, u: V. ILIŠIN – F. RADIN (ur.), *Mladi uoči trećeg milenija*, nav. dj., str. 27.

9 Usp. V. MANDARIĆ, *Religijski identitet zagrebačkih adolescenata*, nav. dj., str. 67.

10 Usp. V. ILIŠIN, »Mladost, odraslost i budućnost«, nav. čl., str. 27-28. U istom članku navodi se da je primijećeno kako većina odraslih cijeni mladost zbog niza poželjnih značajki (vitalnost, poduzetnost, neiskvarenost), ali ne i mlade ljude. U suvremenom društvu stvoren je novi uzor zrelog čovjeka kao vječno mladog. Niz karakteristika koje se pripisuju mladima postaju poželjne, ako ne i obvezne, za zrelu populaciju. Zahtjevi da se izgleda mladoliko i bude energičan, efikasan, motiviran, fleksibilan i sl. postaju svojevrsan »teror mladosti«, čime ne raste društveni ugled mladih. Stariji su preuzeli samo poželjne karakteristike, a nepoželjne – kao što su neodgovornost, nekompetentnost, nepouzdanost – ne prihvaćaju se svojstvene mladosti. Stoga je razumljiv dominantan paternalistički odnos društva prema mladima, koji sve manje pristaju na takav tretman.

sve će veći broj mladih težiti mladocentričnoj orijentaciji, a na to ukazuje porast broja onih koji žele dulje ostati mladi, onih koji »socio-ekonomsku neovisnost drže glavnim kriterijem odraslosti i onih koji više prepoznaju i ističu prednosti fleksibilnosti i inovativnoga potencijala mladih, te trend pomicanja granice mladosti prema tridesetim godinama života«. ¹¹

Mlade međusobno najviše dijeli socijalno porijeklo ¹² i socio-profesionalni status ¹³. Dob, obrazovanje, mjesto stanovanja, regionalna pripadnost i religiozna samoidentifikacija utječu sporadično i prema očekivanjima. Mladocentričnosti teže mladi, iz gradskih sredina, razvijenijih regija, prosječno obrazovaniji, neoženjeni/neudane te nereligiozni. Odraslocentričnost preferiraju oni na izmaku mladenačke dobi, seosko stanovništvo nerazvijenih regija, niže obrazovani, neoženjeni/neudane i samoiskazano religiozni. Presudan utjecaj imaju elementi tradicionalizma koji su još vrlo česti i koji utječu na poimanje mladosti i unutar današnje generacije mladih. Obilježje spola nimalo ne utječe na odnos mladih spram mladosti i odraslosti. U suvremenoj generaciji mladih oslabio je pritisak da se muškarac što prije socio-ekonomski osamostali, a žena što ranije sklopi brak i postane majka. Moguće je da na to utječu nestimulativne društvene okolnosti, prije svega nezaposlenost. ¹⁴

Prelazak u svijet odraslih sve je složeniji. Razloga je za to više: institucionalizirano obrazovanje traje sve dulje, traži se sve fleksibilnija i kvalificiranija radna snaga, a gospodarska kretanja uzrokuju porast nezaposlenosti, koja najviše pogađa mlade. Sve to rezultira usporenim ulaskom mladih u svijet rada i općenito sporijim socio-ekonomskim osamostalivanjem, te su oni prisilno u ovisnom položaju. Produžuju se stoga vrijeme prije zasnivanja obitelji, a

takva situacija odražava se i na slabo uključivanje mladih u društveni život, prije svega politiku. Mladi bivaju potiskivani s mjesta odlučivanja. Društvo od mladih očekuje da se pripremaju za zrelo doba i pritom zabavljaju te da nemaju odgovornost za važne društvene poslove. Stariji javnosti prezentiraju probleme koji tište mlade i donose odluke umjesto njih. ¹⁵

Mladi različito reaguju na takvu situaciju: od prilagođavanja društvu i povlačenja u specifične subkulturne obrasce življenja, do otvorenog bunta i/ili različitih oblika devijantnog ponašanja. Kako god reagirali, većina ih se distancira od svijeta odraslih, što utječe na proces njihova integriranja u društvo. Mladi trebaju i imaju pravo na svoje mjesto u društvu po svojim stvarnim sposobnostima i značajkama. ¹⁶

Gotovo svi sociolozi i društveni analitičari današnje suvremeno društvo nazivaju kompleksnim društvom. Pod tim pojmom misli se na diferenciranost, složene društvene odnose, društveno raslojavanje

¹¹ V. ILIŠIN, *Mladost, nav. čl.*, str. 43-44.

¹² Mladocentričnost raste s obrazovanjem oca.

¹³ Tendenciju prema mladocentričnom konceptu pokazuju studenti.

¹⁴ Usp. V. ILIŠIN, »Mladost, odraslost i budućnost«, *nav. čl.*, str. 44.

¹⁵ Usp. V. ILIŠIN – F. RADIN, »Društveni kontekst i metodologija istraživanja«, *nav. čl.*, str. 14.

¹⁶ Usp. *isto*, str. 14-15. Isti autori tvrde da se na mladima najranije mogu uočiti promjene koje se zbivaju u društvu, jer su oni – prema istraživanjima – vrlo osjetljiv dio populacije. Uzrok tomu jest nedovršenost procesa njihove socijalizacije u istoj mjeri kao u odrasle populacije te su stoga više izloženi utjecajima društvene okoline (načelno se tako pretpostavlja). Proučavanjem mladih stoga se istodobno mogu jasnije sagledati postojeći procesi i odnosi u društvu, ali i otkriti trendovi koji anticipiraju vjerojatna buduća kretanja. Sva suvremena društva zainteresirana su za svoju mladu generaciju i vrše istraživanja ove populacije jer od nje očekuju nastavak zacrtanog društvenog razvoja, ali i promjene nužne za društveno prilagođavanje dinamičnim promjenama u svijetu.

uslijed prestiža ili ekonomske moći, utjecaj tehnologije, stupanj raspodjele rada.¹⁷

Pojava mladih kao zasebne društvene grupe direktni je rezultat modernizacije društva.¹⁸ Mladi su danas, za razliku od prošlih vremena, uključeni u obrazovni proces koji može trajati do tridesetih godina života. Time su oni odvojeni od svijeta rada u zasebne subkulturne skupine.¹⁹ Uvoz pop-kulture i nekih elemenata konzumerizma bio je dopušten u socijalističkom razdoblju jer politička elita nije smatrala da bi to moglo ugroziti njezin politički monopol.²⁰ No današnje generacije mladih u Hrvatskoj, koje žive u vremenu tranzicije, suočavaju se s novim povećanim zahtjevima pri svojem ulasku u svijet odraslih.

1.2. *Mladi – nositelji tranzicijskih procesa*

Generacije mladih danas u tranzicijskim zemljama nužno su upućene na radikalne promjene u društvu i ne mogu se oslanjati na društvene uvjete koji su važili za njihove roditelje. Institucije, procesi i društvene norme koji su pomagali prijašnjim generacijama pri prelasku u odraslost danas su nestali, oslabljeni su ili su u fazi preobrazbe. Stoga su mladi u tranzicijskim društvima pred novim i nepoznatim rizicima. Oni imaju ulogu pionira u procesu poželjne društvene transformacije, moraju iznijeti procese tranzicije jer su kao društvena skupina osobito prijemljivi za nove ideje i uvjete. Sažeto rečeno, »tranzicijski procesi mladima otvaraju nove i veće perspektive i ujedno ih izlažu novim i većim rizicima«.²¹

Promjenom institucionalno-političkih okvira i ekonomskih pretpostavki mladima u tranzicijskim društvima otvorene su nove perspektive koje su zasad uglavnom načelne naravi. Svakodnevni život ove generacije mladih teži je od života njihovih

vršnjaka u razvijenim zemljama, a i od života mladih koji su ovu fazu prošli u predtranzicijskom razdoblju. Problem je još složeniji zna li se da je zadaća tranzicije transformacija totalitarnih i monolitnih društava u demokratska.²²

U Nacionalnom programu djelovanja za mlade²³ na ovu populaciju gleda se kao na značajan resurs razvoja društva, te se ukazuje na njihovu isključenost iz društvenih, političkih i gospodarskih procesa. Program takvo stanje vidi kao nenadoknadiv gubitak,

17 Moderno društvo u sebi ima tendenciju da postaje sve složenije i specijaliziranije. Nagli tehnološki razvoj u sebi razotkriva proturječnosti, natječući se ne samo u poboljšanju životnih uvjeta, nego u isto vrijeme i u prijetnji ljudskoj egzistenciji u tolikoj mjeri da pitanje ekologije i problemi kontroliranja tehnoloških efekata na okoliš danas predstavljaju ključno pitanje za preživljavanje društvenih sustava. Proces urbanizacije utjecao je na koncentraciju velike mase ljudi u gradska središta. Temeljne društvene strukture u tim uvjetima ne mogu uspješno funkcionirati. Problemi anonimnosti, siromaštva, devijantnih oblika ponašanja u stalnom su porastu. Industrijalizacija nije u stanju riješiti problem nezaposlenosti, posebno mlade generacije. »Može se reći da je »social change« jedina konstanta suvremenog društva.« (V. MANDARIĆ, *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*, nav. dj., str. 92-93).

18 U tradicionalnom društvu mladi se kao posebna društvena skupina nisu mogli formirati. Uključivanje u svijet rada počinjalo je vrlo rano, u ranom djetinjstvu, i taj je proces tekao neprimjetno i polagano do adolescentske dobi.

19 Usp. J. ŽUPANOV, *Predgovor*, u: V. ILIŠIN – F. RADIN (ur.), *Mladi uoči trećeg milenija*, nav. dj., str. 9-10. Važan vid tih subkultura je suvremena glazba kao okosnica tzv. pop-kulture (koja je između tradicionalne folklorističke kulture i visoke kulture kako je vidi humanistička inteligencija). U najširem smislu, pop-kultura je obilježena potrošačkim društvom, masovnim medijima i estradom.

20 Usp. isto.

21 V. ILIŠIN – F. RADIN, »Društveni kontekst i metodologija istraživanja«, nav. čl., str. 15.

22 Usp. isto, str. 16-17.

23 REPUBLIKA HRVATSKA, *Nacionalni program djelovanja za mlade*, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb, siječanj 2003.

»kako za predstavnike populacije mladih, tako i za ukupnu društvenu zajednicu.«²⁴

Hrvatska se po nizu parametara ubraja u manje uspješne tranzicijske zemlje, što utječe i na položaj mladih. Mladi Hrvatske imaju iskustvo i probleme kao i vršnjaci u ostalim tranzicijskim zemljama, ali prolaze i kroz neke specifične poteškoće. Imaju iskustvo odrastanja u ratnom okruženju. Velik dio današnje mlade generacije bio je za vrijeme rata u dječjoj dobi pa su izvanredne i ekstremne situacije morale ostaviti duboke tragove na njima. Valja pretpostaviti da se današnji naraštaj mladih u Hrvatskoj suočava s brojnim i drugačijim problemima nego njihovi vršnjaci u drugim tranzicijskim zemljama bez rata.²⁵

Radikalnom transformacijom društvenog poretka i u nas mladi izbijaju u prvi plan kao glavni nositelji društvenih promjena. Mladi su društvena skupina koja je najmanje opterećena ideologijama prošlosti i potencijalno su najkreativniji dio populacije, vitalni, fleksibilni i velikih obrazovnih postignuća.²⁶

U suvremenom hrvatskom društvu postoji svojevrsna anomija, i to u većoj mjeri nego u drugim tranzicijskim društvima. Napuštene su vrijednosti socijalističkoga društvenog uređenja, a nije uspostavljen konsenzus oko svih liberalno-demokratskih vrijednosti. Okolnosti uspostave samostalne nacionalne države uz četverogodišnji rat odredile su značajke novoga društvenog poretka kao i vrstu i dinamiku društvenih promjena. Pritom se odvijao i proces retradicionalizacije koji je uspostavljao odmak od socijalističke ideologije i prakse. Desećogodišnje razdoblje tranzicije bilo je teže nego što se to ranih devedesetih godina očekivalo. Građani su očekivali da će se s institucionalno-političkom promjenom doći i do drugih poželjnih promjena. Međutim, specifične okolnosti u Hrvatskoj re-

zultirale su drugačijom situacijom.²⁷ Iz takvo konfuzne situacije proistječe da se kod mladih ne formiraju jasni nego isto tako konfuzni vrijednosni sustavi, koji utječu i na njihovo ponašanje.²⁸

Korpus literature o mladima Hrvatske popunjava knjiga *Nova političnost mladih*²⁹, koja opisuje istraživanje provedeno krajem 1999. godine među studentima Splitskog sveučilišta. Tu se mogu upoznati osnovne karakteristike mladih, kao i njihovo ponašanje spram društva. Evo nekih zaključaka:

- Civilno društvo bit će perspektiva mladima u Hrvatskoj trećega tisućljeća. Otvorenost toga društva dokidat će tradicionalizam u društvenim odnosima, kao i društvenu hijerarhičnost i nepokretljivost.³⁰
- Mladima će sve privlačnije postajati ideje humanizma, poštenja, pravde, uz jačanje etike te osobnih i individualnih odgovornosti. Sve to, uz politički aktivitet mladih, ostvarivat će ili otvarati prostore za realizaciju njihovih građanskih sloboda.³¹

²⁴ Isto, str. 5.

²⁵ Usp. V. ILIŠIN – F. RADIN, »Društveni kontekst i metodologija istraživanja«, *nav. čl.*, str. 17.

²⁶ Usp. isto.

²⁷ Zbog specifičnih okolnosti u Hrvatskoj demokratizacija društva zbila se u vrlo ograničenom opsegu. Promjenom vlasničke strukture nije došlo do gospodarskog zamaha, nego do stečajeva i masovnih gubitaka radnih mjesta, a važnost integriranja u europsko okruženje je relativizirana. Opao je životni standard stanovništva, što je utjecalo na to da s rezignacijom i nezadovoljstvom gledaju na negdašnji zanos izazvan državnim osamostaljenjem, nacionalnom afirmacijom i dokidanjem političkog totalitarizma.

²⁸ Usp. V. ILIŠIN – F. RADIN, »Društveni kontekst i metodologija istraživanja«, *nav. čl.*, str. 17-18.

²⁹ Usp. A. LEBURIC – I. TOMIĆ-KOLUDROVIĆ, *Nova političnost mladih*, Alinea, Zagreb, 2002.

³⁰ Usp. A. LEBURIC, »Nova značenja političnosti mladih«, u: – A. LEBURIC – I. TOMIĆ-KOLUDROVIĆ, *Nova političnost mladih*, str. 53.

³¹ Usp. isto.

- Kao dio javnog mijenja, mladi su se sudjelovanjem u ovom empirijskom istraživanju pokušali uključiti u javnu raspravu o općem dobru, posebno svojim razmišljanjima i stavovima o općem društvenom stanju, društvenim problemima i pojavama koje ih generiraju i održavaju.³²
- Kulturu demokracije mladi će razvijati uspješno i svestrano, istodobno njegujući kulturu dijaloga. Ograničavajući propisi, raznorazni nadzori i neprestana nametanja pravila ponašanja neće otvarati društvene prostore mladima.³³

Studente i studentice Sveučilišta u Splitu autorice vide kao politički svjesne i racionalne, ali ne i politički radikalne aktere. Ova generacija ustrajava na privatnosti, ali je spremna i da se angažira kad procijeni da će se taj angažman isplatiti.³⁴

Iako rezultati ovoga istraživanja pokazuju distanciranost prema pripadnicima drugih etničkih skupina i vjera, a u određenoj mjeri i netoleranciju prema različitosti općenito, dominantni dio studentske populacije prihvaća elementarne norme tolerancije i suživota.³⁵

Ova generacija studenata i studentica (na kojima je vršeno istraživanje) visoko vrednuje privatnost, hedonizam i slobodno vrijeme. Iskazuje i potrebu za promjenom stranački organiziranih vladajućih političkih elita, te za uvođenjem novih pravila političke participacije. Te ih osobine približavaju djeci slobode u razvijenim postindustrijskim društvima i njihovim stremljenjima prema subjektivizaciji i individualizaciji.³⁶

Uspješna politika u razvijenim postindustrijskim društvima uključuje političku participaciju mladih i njihove političke inicijative, politizirajući i problematizirajući njihove svakodnevne interese. Bez ob-

zira na znakove nove političnosti mladih u ovom istraživanju, u nas se ne može govoriti o »djeci slobode«, nego još uvijek o klasičnoj, tradicijskoj, o obitelji ovisnoj mladeži.³⁷

1.3. *Religiozni profil mladih*

Literatura koja je opisala zbivanja na crkveno-državnoj razini u Hrvatskoj i bivšoj Jugoslaviji u vrijeme komunizma govori o dva razdoblja: razdoblju ideologijsko-političke konfrontacije i razdoblju sporazumijevanja od sredine šezdesetih. Pokazuje se izrazito visoka religioznost nakon Drugoga svjetskog rata te sekularizirajući trendovi već šezdesetih godina, ali najviše sedamdesetih i donekle osamdesetih. Prvi sigurni, empirijski znak revitalizacije religije u Hrvatskoj prepoznat je početkom osamdesetih godina. Pregledom svih empirijskih istraživanja u komunističkom razdoblju zamijećeno je kako dob nije odlučujući čimbenik u objašnjavanju veze s religijom, ali mladi su se pokazali najnestabilnijom skupinom u pogledu svoje religiozne orijentacije.³⁸

S potpunom promjenom političkoga poretka, u hrvatskim poratno-tranzicijskim okolnostima, usporedba podataka o religijskoj samoidentifikaciji mladih 1986. i 1999. godine jasno pokazuje kako se slika religioznosti hrvatske mladeži uklapa u sli-

³² Usp. *isto*.

³³ Usp. *isto*, str. 53-54.

³⁴ Usp. I. TOMIĆ-KOLUDROVIĆ, »Politicizacija mladih u Hrvatskoj: djelovanje s očekivanim dobitkom«, u: A. LEBURIĆ – I. TOMIĆ-KOLUDROVIĆ, *Nova političnost mladih*, str. 105.

³⁵ Usp. *isto*, str. 105-106.

³⁶ Usp. *isto*, str. 106.

³⁷ Usp. *isto*, str. 107.

³⁸ Usp. S. ZRINŠČAK, *Ima neka tajna veza. Religioznost mladih kao indikator društvenih i religijskih promjena*, u: »Društvena istraživanja« 10 (2001)1-2(51-52), str. 22-23.

ku opće religizacije hrvatskoga društva. Hrvatska je mladež u prosjeku autoritarnija, netolerantnija i tradicionalnija nego većina europske mladeži, ali je patrijarhalno-autoritarni sindrom, iako prisutan, manje čest nego u starijih. Mladi Hrvati skeptični su prema vlastitoj budućnosti. Njihova skeptičnost razlogom je distanciranosti prema tradicionalnim oblicima katoličke religioznosti i kritičnosti prema društvenoj ulozi Crkve. To je zamjetno već i među srednjoškolicima.³⁹

U postkomunističkim, tranzicijskim društvima, a i u zapadnim društvima, prema nekim autorima, dolazi do dvostrukog trenda s obzirom na povezanost religije i politike. Govori se o političkoj instrumentalizaciji religijskoga, koja se očituje u sklonosti da se religijsko iskoristi u svrhu političke legitimacije ili upravljanja političkom klijentelom, te o religijskoj instrumentalizaciji političkoga.⁴⁰

Neki autori vide revitalizaciju religije u Hrvatskoj više u okviru retraditionalizacije, retotalizacije i rekolektivizacije odluka, te u znaku povratka vjeri predaka i svojevrsnog ukorjenjivanja. Današnja religioznost može se označiti kao pučko katoličanstvo, koje će svakako imati više utjecaja nego svjesna vjera i njena etička snaga. To pučko katoličanstvo može se opisati kao habitualno uvjerenje ljudi jednog podneblja da su spontano privrženi katoličkim načelima, a ona su često samo oznaka nacionalnog identiteta.⁴¹

U istraživanju 1999. među mladima je u Hrvatskoj utvrđeno 91% ispitanika koji su se konfesionalno identificirali, što u odnosu na istraživanje iz osamdesetih godina ukazuje na porast od oko 20%.⁴² U tom porastu konfesionalnog izjašnjavanja dolazi do izrazitog povećanja broja katolika (za 26%) na račun smanjenja postotka ispitanika bez konfesionalne pripadnosti s 26%

u 1986. na 8% u 1999. godini. Može se govoriti o gotovo potpuno monokonfesionalnoj situaciji jer je 88% katolika i 3% ispitanika koji pripadaju drugim konfesijama.⁴³ S obzirom na kontinuum religioznost-nereligioznost, na skali od uvjerenog vjernika do protivnika religije, u grupi uvjerenih vjernika broj se gotovo udvostručio, a u grupi religioznih koji ne prihvaćaju sve što njihova vjera uči i više no udvostručio.⁴⁴ Najreligiozniji dio hrvatske mladeži je iz Istočne Hrvatske, gdje je zabilježeno ukupno 79% religioznih. S obzirom na socio-profesionalni status, religiozni su najviše nezaposleni, zatim jednako učenici i zaposleni (67%), a najmanje studenti (63%).⁴⁵

Jedan od oblika religijske socijalizacije vjerski je odgoj u obitelji. Kako opada religijska samoidentifikacija, opada i razina vjerskog odgoja u obitelji, mada su taj oblik odgoja imali i mladi koji su se identificirali kao nereligiozni (35%).⁴⁶ Uvjereni vjernici i religiozni koji ne prihvaćaju sve što njihova vjera uči su u visokom postotku pohađali ili pohađaju vjeronauk. Pohađanje vjeronauka opada kako opada religijska samoidentifikacija. Nesigurni i ravno-

³⁹ Usp. *isto*, str. 32.

⁴⁰ Usp. D. MARINOVIĆ JEROLIMOV, *Religioznost, nereligioznost i neke vrijednosti mladih*, u: V. ILIŠIN – F. RADIN (ur.), *Mladi uoči trećeg milenija*, str. 79.

⁴¹ Usp. *isto*, str. 80.

⁴² Istraživanje iz 1986. godine pokazalo je da su tada mladi iz Hrvatske i Slovenije bili najreligiozniji dio mlade populacije tadašnje Jugoslavije, odnosno da se o njihovoj religioznosti moglo govoriti i u kontekstu konfesionalnih i regionalnih razlika (usp. D. MARINOVIĆ JEROLIMOV, *Religioznost, nereligioznost i neke vrijednosti mladih*, nav. čl., str. 83).

⁴³ Usp. D. MARINOVIĆ JEROLIMOV, *Religioznost, nereligioznost i neke vrijednosti mladih*, nav. čl., str. 83.

⁴⁴ Usp. *isto*, str. 83-84.

⁴⁵ Usp. *isto*, str. 86.

⁴⁶ Usp. *isto*, str. 89.

dušni značajno su manje pohađali vjeronauk.⁴⁷ Dakle, mladi su u značajnom opsegu religijski socijalizirani u obitelji i na vjeronauku, a isto su tako spremni ili odgajaju svoju djecu. Motivirani su potrebom održavanja vjere i pozitivnim odgojnim utjecajem religije.⁴⁸

Može se naslutiti da kod mladih, kao i u odrasloj populaciji, dominiraju oblici tradicionalne religioznosti, a da su oblici aktualne religioznosti ipak manje razvijeni. Razlike između ruralnog i urbanog okruženja u načinu života, više tradicionalnom ili više modernom, najviše utječu na iskazivanje religioznosti. Na veće iskazivanje religioznosti utječe i životna dob (najmlađi, učenici), više je iskazuju ispitanici koji su najviše vezani uz obitelj.⁴⁹

Trećinu religijski samoidentificiranih mladih čine oni koji su značajno religiozniji od ostalih. Među njima svaki drugi uvjereni vjernik prakticira svoju vjeru više od propisanog. No i ti »elitni« vjernici ne prihvaćaju svu vjeru Crkve u podjednakom opsegu, te prihvaćaju i neka necrkvena vjerovanja. Još se više ta pojava uočava kod religioznih koji ne prihvaćaju sve što njihova vjera uči. Ta religiozna skupina čini drugu trećinu mladih Hrvatske.⁵⁰

Govoreći o vjersko-moralnim vrijednostima koje bi mladi trebali usvojiti, danas se otkriva duboki raskorak između konkretnoga života i crkvenog nauka (kod krštenih), raskorak između vjersko-moralne prakse i temeljnih zasada, vrijednosti koje nudi evanđelje. U takvim se okolnostima radaju, razvijaju i sazrijevaju mladi, ali žive i stariji.⁵¹

Ne može se govoriti o čvrstim stavovima u odnosu na vrednote kod mladih. Nadalje, mladima danas nije nespojivo smatrati se religioznima, a pritom imati stavove suprotne stavovima svoje religije i Crkve na području seksualnosti i morala. To uka-

zuje na svojevrsni relativizam, odnosno na istodobnu zastupljenost vrijednosnih orijentacija koje na teorijskoj razini mogu biti sasvim suprotne. Koliko god bili »uronjeni« u tradicionalno, polumoderno, konfuzno društvo, pod pretpostavkom veće pluralizacije, demokratizacije i razvoja civilnog društva, pa i globalizacijskih procesa, nadolazit će i drugačije vrijednosti, ali i drugačiji modeli duhovnosti.⁵²

U razdoblju (po mnogima prijelaznom) adolescencije strukturiraju se i transformiraju određena vrijednosna usmjerenja. Rezultati istraživanja među zagrebačkim adolescentima, koje je opisano u već citiranoj knjizi s. Valentine Mandarić⁵³, također su dakle samo iščitavanje trenutnih usmjerenja na području vrednota: obitelji, materijalnih dobara, kulture, afektivnoga života i politike. Zagrebački adolescenti najviše drže do privatnosti (ljubavi, prijateljstva, zdravlja, obitelji, poštenja). Vjera na ljestvici vrednota zauzima tek deseto mjesto, a politika zadnje. Tako je i s adolescentima iz drugih europskih zemalja.⁵⁴

Iako postoji težnja ka deklariranju katolikom ili religioznim, to nema posljedice na praktičnom i moralnom području. Izbjegava se i jača identifikacija s religioznim ustanovama, selektivno se prihvaćaju temeljne vjerske istine (po vlastitom ukusu). Toga smo svjesni u svakodnevnom životu.

47 Usp. isto, str. 89-90.

48 Usp. isto, str. 121.

49 Usp. isto.

50 Usp. isto.

51 Usp. I. FUČEK, »Kako mlade uvjeriti u vjersko-moralne vrijednosti?«, u: J. JELENIĆ (ur.), *Mladi u postmodernoj. Kamo ide mladi narastaj?*, FTIDI, Zagreb, 2002, str. 120.

52 Usp. D. MARINOVIĆ JEROLIMOV, *Religioznost, nereligioznost i neke vrijednosti mladih*, nav. čl., str. 122.

53 V. MANDARIĆ, *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*, nav. dj.

54 Usp. isto, str. 318.

U religioznim kretanjima mladih mogu se uočiti nova gibanja. Iako se, kako je već rečeno, deklariraju katolicima, uloga religije u njihovim životima veoma je umanjena i sadržajno razrijeđena. Posljedica je to situacije u suvremenom društvu, kulturnog pluralizma i tolerancije.⁵⁵

Temeljne pretpostavke pluralističkog društva su autonomija i sloboda, a njihov preduvjet jest tolerancija. Tolerancija opet podrazumijeva da je sve moguće, svi imaju ista prava na vlastito mišljenje i oblikovanje osobnoga životnog stila. Na religioznom području pluralizam, sloboda i tolerancija postaju predispozicije za nastanak religijskih sljedbi i put prema religioznom relativizmu.⁵⁶

Religiozna gibanja mladih obilježava i eklektična i sinkretična religioznost koja posuđuje sebi najpogodnije segmente različitih ideja i obreda. Takva religioznost je raznorodna i raznovrsna, nestabilna i nestalna (slaže se od elemenata budizma, hinduizma i taoizma pa do masonerije, alkemije i gnoze). Za neke je sociologe fenomen New Agea ostvarenje tih pokušaja.⁵⁷

Može se ustvrditi da ima mnogo mladih koji su zainteresirani za religiju, ali oni je osobno biraju. U pretjeranom subjektivizmu odbijaju norme koje dolaze izvana, biraju svoj oblik vjerovanja i djelovanja koji im omogućuje da daju smisao vlastitoj egzistenciji bez angažiranog uključivanja. Smatraju se kršćanima, ali sami određuju na koji (svoj) način.⁵⁸

Kada je riječ o vjerskoj indiferentnosti, ona dobiva specifičnu dimenziju na relaciji čovjek – Bog, čovjek – vjera. U literaturi sinonimi za ovaj pojam su nereligioznost, agnosticizam, skepticizam i ateizam.⁵⁹ Religiozni indiferentizam je masovna pojava u modernom društvu. Zapravo se radi o čovjekovu nezainteresiranom stavu prema Bogu, a nezainteresiran čovjek svjedoči o

svojemu nedostatku ljubavi i odsutnosti religiozne znatiželje te o neizricanju svojega stava o Bogu.⁶⁰

U nas se religioznost u velikoj mjeri živi kao obiteljska i kulturna tradicija, no dijele mladih pruža moralni i emotivni oslonac, te očigledno ima različite funkcije u njihovom životu. No taj je »prostor«, svojstveno mladima (i religioznima i nereligioznima), otvoren za drugo i drugačije.⁶¹ U posljednje vrijeme ni Hrvatsku nije zaobišla najezda novih religioznih pokreta, i onih istočnjačke provenijencije. Ti pokreti izazov su za Crkvu danas. U središtu nove religioznosti iskustvo je svetoga, a ne vjerovanje u njega. Teži se osobnoj duhovnoj obnovi (različitim tehnikama), a ne tipičnim dualizmima velikih monoteističkih religija (npr. Stvoritelj-stvorenje). New Age objedinjuje obilježja vjerskih sljedbi jer predstavlja slučaj vjerovanja bez pripadanja. Nije institucionaliziran.⁶²

Mnoštvo je čimbenika u suvremenom društvu koji kršćanski ili religiozni identitet dovode u krizu. Jedan od njih je pluralizam. Kulturni pluralizam otvara mogućnost mnoštvu drugih ponuda koje su trajna konkurencija religioznoj ponudi. U današnjem društvu postoji mnoštvo razli-

⁵⁵ Usp. isto, str. 102.

⁵⁶ Usp. isto.

⁵⁷ Usp. isto, str. 103.

⁵⁸ Usp. isto, str. 103-104.

⁵⁹ Usp. isto, str. 104.

⁶⁰ Usp. K. RAHNER, *Indifferentismo*, u: W. MALINSKI (ur.), *Sacramentum mundi*, vol. IV, Morcelliana, Brescia, 1974, str. 508. (nav. prema: V. MANDARIĆ, *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*, nav. dj., str. 104-105).

⁶¹ Usp. D. MARINOVIĆ JEROLIMOV, *Religioznost, nereligioznost i neke vrijednosti mladih*, nav. čl., str. 122.

⁶² New Age je više neki »ugodaž«, »klima«, »ozračje«, »novi senzibilitet«, neoblikovano stanje, a manje završen i dobro zaokružen sustav učenja. Usp. V. MANDARIĆ, *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*, nav. dj., str. 101.

čitih »vizija svijeta« koje ne uključuju religioznu dimenziju. Jedan od uzroka religiozne ili vjerske krize je potiskivanje vjere na rub društvenog života. Obitelj više nije mjesto gdje će se voditi razgovori s vjerskom tematikom. Sama Crkva često nije sposobna prepoznati religiozna pitanja mladih niti pronalazi pravi ključ za preicanje kršćanske poruke kako bi im ona bila razumljiva. Danas se, stoga, naglašava potreba za novim govorom vjere i uvida neiskorištena otvorenost mladih za ritualni i simbolički govor.⁶³

Evo nekih čimbenika koji mogu doprinijeti buđenju zanimanja za religiozna pitanja kod mladih: neostvarivanje društveno-političkih programa u koje se polažu velike nade, izbljeđivanje mita o neograničenom napretku, upitnost mita razuma i znanosti. U takvim okolnostima može se očekivati ponovno okretanje religiji u traženju odgovora na temeljna životna pitanja.⁶⁴

2. POREMEĆAJI U PONAŠANJU DJECE I MLADEŽI

Uočljivo je da je posljednjih godina došlo do porasta devijantnih ponašanja u djece i mladih. Mnoštvo je događaja u kojima sudjeluju i stradavaju djeca i maloljetnici. Takvi događaji imaju bolan nastavak za dijete, za obitelj, a i za društvo, što je posljedica urušavanja temeljne stanice društva – obitelji. Urušavanje obitelji uzrokuje urušavanje društvene zajednice prvo na lokalnoj razini, a onda društva u cjelini. Ozbiljnost problema potaknula je i državne strukture koje na nacionalnoj razini poduzimaju određene aktivnosti u sveobuhvatnoj prevenciji.⁶⁵

2.1. O poremećajima u ponašanju – terminologija i definiranje

Za ponašanje se može reći da je individualan i socijalan oblik funkcioniranja

u socijalnim situacijama. Mijenjanjem čovjeka i društva mijenja se definicija i procjena ponašanja. Tako će isti oblik ponašanja u različitim vremenskim razdobljima i sredinama biti proglašavan odstupanjem, odnosno normalnim oblikom ponašanja. Odatle i sukobi generacija. Kako će određeno ponašanje, odnosno promjena u ponašanju biti vrednovani, ovisit će o vremenu, društvenim promjenama i normama ponašanja obitelji, kraja i sredine.⁶⁶ Djeca se ne rađaju s promijenjenim ponašanjem. Mogu se roditi bolesna, oštećena, s predispozicijom za različita odstupanja, ali kakvo će biti dijete, ovisi o sredini u kojoj se razvija, o ljubavi koja mu se pruža, o modelu koji oponaša i o vremenu koje mu se posvećuje.

Za pravilan razvoj djeteta potreban je harmoničan odnos između bioloških faktora od začeca i porođaja, te dobar utjecaj šire i uže sredine u kojoj dijete živi. Mikrosredina i makrosredina u kojima dijete živi i razvija se utječu na njegovo ponašanje.⁶⁷

Kad se govori o poremećajima u ponašanju, misli se na »vrlo široku lepezu ponašanja različitih manifestacija, obilježja, intenziteta, trajanja, složenosti, opasnosti i/ili štetnosti. Taj se pojam odnosi na dobnu skupinu djece od 0 do 18 godina (iznim-

⁶³ Usp. V. MANDARIĆ, *Profil mladih danas, nav. čl.*, str. 39-40.

⁶⁴ Usp. *isto*, str. 40.

⁶⁵ Usp. A. MATAĞA TINTOR, »Mogućnosti djelovanja jedinice lokalne samouprave u prevenciji društveno neprihvatljivih ponašanja djece i mladih«, u: J. JANKOVIĆ – J. BAŠIĆ (ur.), *Prevencija poremećaja u ponašanju djece i mladih u lokalnoj zajednici*, Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, Zagreb, 2001, str. 314-315.

⁶⁶ Usp. D. KOCIJAN-HERCIGONJA, *Moje se dijete mijenja – u čemu je problem*, Školska knjiga, Zagreb, 1996, str. 7.

⁶⁷ Usp. *isto*, str. 8.

no do 21 godine), pri čemu je u pravnom smislu (u našoj zemlji) nužno koristiti dobne granice za dijete do 14 godina, za maloljetnike od 14 do 18 godina, odnosno za mlade punoljetne osobe od 18 do 21 godine.«⁶⁸ U psihosocijalnom smislu važne su podjele na predškolsko razdoblje, rano školsko doba, osnovnoškolsko i srednjoškolsko doba, a može i na djetinjstvo, adolescenciju i mladenaštvo.⁶⁹

Poremećaji u ponašanju djece i mladih najčešće se razvijaju postupno od blagih, manje ometajućih i obično manje primjetnih prema težim, vidljivijim i opasnijim poremećajima, ali moguća su i odstupanja od tog pravila.⁷⁰

Zakovitosti u razvoju poremećaja u ponašanju moguće je pratiti i s obzirom na okruženja gdje se iskazuju. Najčešće se poremećaji prvo očituju u obitelji, a odatle stižu do vrtića i škole, do susjedstva, društva vršnjaka, lokalne zajednice... Kako se poremećaji razvijaju, raste i broj manifestiranih poremećaja i javljaju se novi oblici, ponašanje postaje ozbiljnije narušeno, prognoza u pozitivne promjene sve je lošija, a učinkovitost poduzetih intervencija slabi.⁷¹

Vrlo je važno poznavati složenost pojave poremećaja u ponašanju, a katkad i sliku odnosa uzroka i posljedica (određeno ponašanje u jednom slučaju može biti posljedica, a u drugome uzrok).⁷²

Iz rezultata znanstvenih istraživanja i iskustava proizlazi:

- Postoje čimbenici rizika koji prethode poremećajima u ponašanju.
- Čimbenici rizika mogu se identificirati te umanjiti ili potpuno eliminirati ako se njima izravno bavi.
- Neka djeca, usprkos odrastanju u rizičnim uvjetima, postaju zdravi odrasli ljudi zahvaljujući otpornosti, tj. sposobnosti za uspješno suočavanje s problemima.

- Postoje čimbenici zaštite koji smanjuju rizik za razvoj poremećaja u ponašanju.
- Rizične i zaštitne čimbenike pronalazimo u individualnim osobinama, obiteljskim i okolinskim obilježjima.⁷³

Problem definiranja poremećaja u ponašanju proizlazi, između ostaloga, i iz različitosti u pristupu. Postojeće definicije poremećaja u ponašanju temelje se na različitim pristupima i potrebama (fenomenološki pristup, etiološki pristup, potreba za interveniranjem društva u odgoj i socijalizaciju djeteta). Većina definicija su kombinacija navedenog.⁷⁴

Pojam poremećaja u ponašanju treba zahvatiti rizična i preddelinkventna ponašanja, isto kao i antisocijalna, odnosno delinkventna ponašanja. S delinkventnim ponašanjima koja su poremećaji u ponašanju u užem smislu nema značajnijih teškoća u definiranju, prepoznavanju i reagiranju društva. Kad se govori o poremećajima u ponašanju u širem smislu, postoje brojne nejasnoće i problemi, posebice kad se očekuje da roditelji ili stručnjaci reagiraju na pojavu i ponavljanje tih oblika ponašanja.⁷⁵ Ti problemi su najčešće prepreka pravo-

⁶⁸ N. KOLLER-TRBOVIĆ, *Poremećaji u ponašanju djece i mladeži*, u: »Dijete i društvo« 5(2003)2-3, str. 291.

⁶⁹ Usp. isto.

⁷⁰ Usp. isto, str. 292.

⁷¹ Usp. isto.

⁷² Usp. isto.

⁷³ Usp. A. MATAGA TINTOR, *Osnaživanje lokalne samouprave u prevenciji društveno neprihvatljivih ponašanja djece i mladih*, u: »Dijete i društvo« 5(2003)2-3, str. 276-277.

⁷⁴ Usp. N. KOLLER-TRBOVIĆ, *Poremećaji u ponašanju djece i mladeži*, nav. čl., str. 292.

⁷⁵ Stručnjaci tada često nisu spremni intervenirati jer po njima nema jasnog instrumentarija i definicija o tome koja ponašanja jesu, a koja nisu poremećaj. Kod tzv. graničnih poremećaja uvijek se javljaju veće teškoće u njihovu definiranju, identifikaciji i suglasnost stručnjaka.

vremenom reagiranju na pojavu koja omogućuje razvijanje poremećaja u ponašanju. Stavovi javnosti, često i roditelja, imaju velik utjecaj na struku. Potrebna je suglasnost svih strana kako bi struka intervenirala.⁷⁶

U Hrvatskoj se pojmom *maloljetnička delinkvencija* određuju samo ponašanja koja opisuju činjenje kaznenih djela, dok bi se za širi pojam poremećaja u ponašanju mogao primijeniti i pojam *rizična ponašanja* (rizična jer postoji mogućnost razvijanja u smjeru delinkventnog ponašanja i kriminaliteta u odrasloj dobi).⁷⁷

U literaturi i praksi susreću se sljedeći termini: poremećaji u ponašanju, smetnje ponašanja, društveno neprihvatljivo ponašanje, delinkventno ponašanje, devijantno ponašanje, nesocijaliziranost, nedovoljna socijalna integracija, opozicijsko ponašanje, poremećaji emocija i ponašanja (emocionalni poremećaji i poremećaji ponašanja), abnormalno ponašanje, psihosocijalne smetnje, disocijalno ponašanje, djeca s teškoćama u odgoju i ponašanju itd.⁷⁸ Termin *poremećaji u ponašanju* svakako je skupni naziv za različite oblike »neadekvatnoga, društveno neprihvatljivoga i inkriminiranoga ponašanja djece i mladeži«. ⁷⁹ Različite vrste poremećaja u ponašanju mogu biti usko povezane uzrocima i posljedicama kao i načinima interveniranja društva.⁸⁰

Tako se ponašajući, djeca i mladi čine stanovite teškoće, štete, probleme sami sebi, drugoj osobi, skupini ili zajednici, a takvo ponašanje mora imati negativne posljedice na obrazovno i radno postignuće djeteta, te na njegovo socijalno i ukupno ponašanje.⁸¹ To potvrđuju brojna psihosocijalna istraživanja koja su također dovela do značajnih spoznaja o etiologiji poremećaja u ponašanju. Poznato je da se rizični čimbenici odnose na: kulturnu/društvenu sredinu, obitelj, vršnjake/prijatelje i osobnost/stavove.⁸²

Autorica Koller-Trbović prihvaća neke prijašnje definicije i kriterije, te smatra da bi se moglo reći da »poremećaji u ponašanju:

- a) predstavljaju značajnije odstupanje od uobičajenoga i društveno prihvaćenog ponašanja određene sredine za specifičnu dob i spol djeteta, te situaciju;
- b) predstavljaju neposredno ili posredno ugrožavajuću, štetnu, opasnu situaciju za samo dijete i/ili njegovu sredinu;
- c) ukazuju na jasne pokazatelje budućega nepovoljnog razvoja djeteta ako se ne intervenira;
- d) zahtijevaju dodatnu stručnu ili širu društvenu pomoć bez koje sama osoba ne može prevladati teškoće.«⁸³

U isto vrijeme, autorice Žižak i Bouillet daju sljedeću definiciju, također imajući u vidu druge autore: »Poremećaji u ponašanju podrazumijevaju sva ona ponašanja koja na neki način ometaju dijete ili mladog čovjeka u redovnom funkcioniranju, te mogu biti štetna i opasna za tog pojedinca i/ili njegovo okruženje. Takva ponašanja:

- odstupaju od normi uobičajenih ponašanja za tu dob, spol, situaciju i okruženje;
- mogu postojati na osobnom planu i u socijalnom okruženju i
- zahtijevaju stručnu pomoć.«⁸⁴

⁷⁶ Usp. N. KOLLER-TRBOVIĆ, *Poremećaji u ponašanju djece i mladeži*, nav. čl., str. 293.

⁷⁷ Usp. isto, str. 294.

⁷⁸ Usp. isto, str. 294-295.

⁷⁹ Isto, str. 300.

⁸⁰ Usp. isto.

⁸¹ Usp. isto.

⁸² Usp. A. MATAGA TINTOR, »Mogućnosti djelovanja jedinice lokalne samouprave u prevenciji društveno neprihvatljivih ponašanja djece i mladih«, nav. čl., str. 315.

⁸³ N. KOLLER-TRBOVIĆ, *Poremećaji u ponašanju djece i mladeži*, nav. čl., str. 300.

⁸⁴ A. ŽIŽAK – D. BOUILLET (ur.), *Standardi programa prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih*, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva

2.2. *Samoiskaz djece i mladeži o svojem rizičnom ponašanju i/ili o poremećajima u ponašanju te o budućnosti*

Evo još ponešto o terminologiji tematiziranoj u ovom radu. U društvenim znanostima, posebno u psihologiji i psihijatriji, u kojima se rabi termin antisocijalno ponašanje, misli se na oblike ponašanja kao što su nasilna, delinkventna i kriminalna ponašanja, antisocijalni poremećaji ponašanja i ličnosti. U sociologiji se najčešće rabi izraz devijantno ponašanje, a dječji i adolescentski oblici antisocijalnoga ponašanja u pravu i kriminologiji se nazivaju delinkvencijom.⁸⁵ Radi se zapravo o već tematiziranim poremećajima u ponašanju.

Socijalne devijacije su sociološka kategorija kojom se objašnjava odstup od socijalnih normi. Mladi koji su im skloni mogu izazivati otpor, zgražanje ili tzv. moralnu paniku, ali najčešće takva djeca nisu legalno kažnjiva niti su psihosocijalni temelj za razvijanje delinkventnih ili kriminalnih karijera. Stoga se socijalno devijantni stil može uvjetno, u sociološkom smislu, nazvati i subkulturnim stilom mladih.⁸⁶ O takvom ponašanju dosad se govorilo kao o rizičnom, odnosno o poremećajima u ponašanju u širem smislu.

2.2.1. *Rizična mladež?*

Svjetski podaci upozoravaju na činjenicu da su poremećaji u ponašanju, ali i viktimizacija najčešći među mladima. Pojavnost ovih oblika ponašanja i viktimizacije mladih se povećava s tendencijom veće pojavnosti prema mlađim godinama. Službeni podaci europskih zemalja o registriranim kaznenim djelima u razdoblju od 1989. do 1998. pokazuju porast stope registriranih kaznenih djela maloljetnika. U 16 od 25 analizirani europskih zemalja, prema analizi UNICEF-a, stope kaznenih

djela maloljetnika su se u razdoblju od 1989. godine do 1998. godine gotovo udvostručile. U Hrvatskoj je u razdoblju od 1990. do 2000. godine broj prijavljenih i procesuiranih maloljetnih počinitelja, prema službenim podacima, bio najviši 1993. godine. Nakon toga je zabilježen pad, ali s 1998. godinom počinje uzlazni trend. Prema službenim statistikama, kriminalitet maloljetnika (i kriminal općenito) u Hrvatskoj značajno je manji nego u većini drugih zemalja.⁸⁷ Nalazi općenito pokazuju da iako većina adolescenata sudjeluje u jednom ili više tipova devijantnih ponašanja, samo manji dio ustraje u takvom ponašanju i razvija tzv. kriminalne karijere.⁸⁸

Za analizu antisocijalnih ponašanja danas se najčešće, uz službene statistike, rabe podaci dobiveni metodom samoiskaza. 1998. godine izvršeno je ispitivanje na reprezentativnom uzorku srednjoškolaca (2823 ispitanika) u Hrvatskoj. Evo što govore rezultati istraživanja, odnosno ponudena uopćavanja.⁸⁹ Koristit ćemo termine koje koriste autori. Mogu se razlikovati tri profila mladih s problematičnim ponašanjem.

U prvi profil spada skupina s manifestacijama socijalno devijantnih ponašanja kao što su markiranje, opijanje, oštećivanje stvari i imovine, bezobzirno ponašanje na javnim mjestima, posuđivanje i nevratanje novca, izbjegavanje plaćanja ulaznica – kojima je sklona većina i muške i ženske ado-

i mladeži – Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladih, Zagreb, 2003, str. 163-164.

⁸⁵ Usp. V. ŠAKIĆ – R. FRANČ – B. MLAČIĆ, *Samoiskazana sklonost adolescenata socijalnim devijacijama i antisocijalnim ponašanjima*, u: »Društvena istraživanja« 11(2002)2-3(58-59), str. 266.

⁸⁶ Usp. isto.

⁸⁷ Usp. isto, str. 266-267.

⁸⁸ Usp. isto, str. 267.

⁸⁹ Usp. isto, str. 265-289.

lescentne populacije. To su većinom Zagrepčani i stanovnici drugih velikih hrvatskih gradova, najčešće su lošiji učenici, a neki su i ponavljači. Među njima neki vrlo rano počinju s takvim ponašanjem, roditelji im pripadaju obrazovanijoj populaciji, a majka im je pretežito zaposlena. Najčešće su prosječnih ili odličnih materijalnih prilika. Autori ih nazivaju subkulturalnom skupinom devijanata.⁹⁰

Drugi profil čini skupina većinom muških adolescenata. Ta je skupina sklona lakšim ili težim krađama, u pravilu su nenasilni, stanovnici velikih gradova, učenici najčešće gimnazije ili srednje trogodišnje škole, loši učenici i česti ponavljači, obitelj im je loših materijalnih prilika, majka je većinom zaposlena, a roditelji im pripadaju obrazovanijoj populaciji. Ovu skupinu autori nazivaju nenasilnim delinkventima.⁹¹

Skupina koja čini treći profil, s malim postotkom, također je uglavnom iz velikih gradova. Većinom su to muški adolescenti koji najčešće pohađaju stručne trogodišnje škole, loši su učenici i česti ponavljači, loših materijalnih prilika. Roditelji su im srednjega ili višega obrazovnog statusa. Skloni su krađama s nasiljem, različitim oblicima nasilnoga ponašanja i različitim sociopatološkim ponašanjima kao što su ovisnosti, pružanje seksualnih usluga, bježanje od kuće i skitnja, sukobi s roditeljima itd. Tu skupinu nazivaju nasilnim delinkventima.⁹²

2.2.1. *Mladi u viđenju i planiranju svoje budućnosti*

Okrenutost budućnosti jedno je od najstabilnijih obilježja ljudi, naročito mladih. Maloljetni delinkventi u usporedbi s nedelinkventima imaju manje strukturiranu budućnost, te veće značenje pridaju ciljevima koji se odnose na razvoj socijalnog identiteta.⁹³

Planiranje budućnosti jedan je od najvažnijih zadataka u adolescenciji. Oznaka formiranog identiteta je upravo početak planiranja budućnosti. Čovjek je i inače, a ne samo u adolescenciji, stalno usmjeren prema budućnosti, stalno nešto planira i iščekuje.⁹⁴

U usporedbi s nedelinkventima, maloljetni delinkventi imaju manje strukturiranu perspektivu budućnosti, koja se odnosi i na kraće vremensko razdoblje. Orijehtacija na blisku budućnost može predstavljati dio prilagodbe nekim specifičnim uvjetima u kojima je osoba stigmatizirana, institucionalizirana.⁹⁵ Valja istaknuti da delinkventi i adolescenti u riziku veće značenje pridaju ciljevima koji im pomažu u razvoju socijalnog identiteta, za razliku od nedelinkventnih vršnjaka koji su više zaokupljeni ciljevima povezanim s obrazovanjem.⁹⁶

Nemogućnost kontroliranja svojega života, budućnosti i odluka zajednička je svoj visoko rizičnoj mladeži, što je povezano s problemom nedostatka životnoga smisla.⁹⁷ Imati smisao u životu znači imati orijentaciju za budućnost. Imati smisao znači životu kao kontinuumu pridati pozitivno značenje. Djeca i mladi visokog rizika iskazuju nerealan ili sužen smisao života. Oni koji vjeruju da su im mogućnosti

⁹⁰ Usp. isto, str. 286.

⁹¹ Usp. isto.

⁹² Usp. isto.

⁹³ Usp. A. ŽIŽAK – N. KOLLER-TRBOVIĆ – I. JEĐUD, *Samoiskaz djece i mladeži u riziku i/ili s poremećajima u ponašanju o budućnosti*, u: »Dijete i društvo« 7(2005)1, str. 117.

⁹⁴ Usp. isto, str. 118.

⁹⁵ Usp. isto, str. 120.

⁹⁶ Usp. isto, str. 120-121.

⁹⁷ Na način postavljanja i ostvarenja ciljeva kod visoko rizične mladeži utječe i cijeli niz drugih problema, kao što su nekompetentnost donošenja i izvršenja odluka, neprepoznavanje i nepridavanje pozornosti posljedicama vlastitog ponašanja, poteškoće u odgađanju zadovoljenja potrebe.

ograničene, obično postavljaju i takve životne ciljeve na planu školovanja, zaposlenja, karijere i obitelji. A budući da vjeruju u svoje ograničene mogućnosti, imaju malo što izgubiti, očekuju malo od sebe te se upuštaju u rizična ponašanja.⁹⁸

Evo jednog istraživanja koje je provedeno tijekom 2002. i 2003. godine, a riječ je o teoretskom uzorku sudionika, odnosno namjernom uzorku od četrdesetoro djece i mladih.⁹⁹ To je istraživanje orijentacije na budućnost.

Mladi iz ovog istraživanja budućnost vide dosta konkretno, najčešće kroz završavanje određene škole, postizanje zvanja, a potom zapošljavanje i osnivanje vlastite obitelji. U ovom istraživanju u odnosu na druga slična nedostaju bliske osobe i okolina, »socijalna mreža« na koju bi se mlada osoba mogla osloniti. Vrlo rijetko, osim kod mladih ispitanika, djece, spominje se život sa sadašnjom obitelji u budućnosti. Vizija života u budućnosti ne ukazuje na zajednički život s obitelji ili neke posebne veze. Ti mladi sebe vide zasebno, sa svojim obiteljima koje misle osnovati i vrlo često, s vrlo jasnim željama i planovima o odnosima i načinu komunikacije u obitelji. Vjerojatno je riječ o prenošenju prošlih iskustava na viziju budućnosti koja bi im trebala donijeti drugačiji, bolji i smireniji život.¹⁰⁰

U istraživanju se u ovoj skupini ispitanika razlikuju dvije vrste stavova prema budućnosti. Oni koji su »pesimistično usmjereni«, boje se budućnosti i ne vjeruju da će ostvariti svoje planove. »Nerealno optimistično usmjereni« su oni koji budućnost vide previše ružičasto.¹⁰¹

Mladi obuhvaćeni ovim istraživanjem u svojim su ciljevima i planovima za budućnost vrlo slični općoj populaciji mladih u Hrvatskoj. To potvrđuju i rezultati nekih drugih istraživanja o pokazateljima odraslosti, gdje je većina mladih na prvo

mjesto istakla ekonomsku neovisnost, potom stalno radno mjesto, pa roditeljstvo itd. U obrascima budućnosti mladih iz ovog istraživanja trend je identičan – završetak školovanja, zapošljavanje, zasnivanje obitelji. Iako se budućnost mladih već dugi niz godina smatra neizvjesnom, ipak većina mladih osobnu budućnost vidi boljom nego sadašnjost.¹⁰²

Zanimljiva su i razmišljanja mladih na područjima posebne državne skrbi kojih su rezultati istraživanja objavljeni 2002. godine. To je istraživanje o kvaliteti života i životnim planovima mladih na područjima posebne državne skrbi. Dakle, riječ je o mladima s teškim životnim iskustvima i prošlošću, ali isto tako ništa manje teškom sadašnjošću.¹⁰³ Autori primjećuju kako su razmišljanja mladih o vlastitoj budućnosti prilično zrela (najvažnije im je ostvariti ono što je nužno za normalan život, dakle

⁹⁸ Usp. A. ŽIŽAK – N. KOLLER-TRBOVIĆ – I. JEDUD, *Samoiskaz djece i mladeži u riziku ilili s poremećajima u ponašanju o budućnosti*, nav. čl., str. 121.

⁹⁹ Ispitanici su bili obaju spolova (21 M i 19 Ž), u dobi od 12 do 20 godina, koji su u to vrijeme bili u domovima za odgoj djece i mladeži u Zagrebu i Karlovcu te u Stambenoj zajednici Dječjeg doma Zagreb. Ovaj rad dio je projekta *Socijalnopedagoška dijagnoza – participacija korisnika u procesu procjene potreba i planiranja intervencija*, koji se realizirao na Odsjeku za poremećaje u ponašanju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

¹⁰⁰ Usp. A. ŽIŽAK – N. KOLLER-TRBOVIĆ – I. JEDUD, *Samoiskaz djece i mladeži u riziku ilili s poremećajima u ponašanju o budućnosti*, nav. čl., str. 130.

¹⁰¹ Usp. isto, str. 131.

¹⁰² Usp. isto.

¹⁰³ Usp. Z. RABOTEG-ŠARIĆ – I. ROGIĆ, *Daleki život, bliski rub*, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži i Institut društvenih znanosti »Ivo Pilar«, Zagreb, 2002. (nav. prema: A. ŽIŽAK – N. KOLLER-TRBOVIĆ – I. JEDUD, *Samoiskaz djece i mladeži u riziku ilili s poremećajima u ponašanju o budućnosti*, nav. čl., str. 131-132).

završiti školu, nastojati biti dobar stručnjak u svome zvanju, zaposliti se i imati svoju obitelj). No, mnogi mladi nisu sigurni da će to moći ostvariti, te sebe smatraju izgubljenom generacijom.¹⁰⁴

2.3. *Život/odgoj u obitelji i mladi s poremećajima u ponašanju*

Obitelj je prvi subjekt koji je pozvan da prepozna različitosti i potencijale svojih članova. Ona je 'majka i hraniteljica' ljudske osobe (usp. GS, 61), odgaja za vrijednosti koje društvo prihvaća (usp. GE, 3), škola je ljudskosti (usp. GS, 52). U obitelji je odgojno središte za tjelesni, duhovni i vjerski rast svake osobe. To je razlog njezina apsolutnog odgojnog primata. Ni najbolja odgojna ustanova ne može se mjeriti s prosječnom obitelji kao odgojiteljem. Dijete se rađa tjelesno i duhovno, odnosno odgojem kojim se prirodno završava čin rađanja. Roditelji imaju obvezu odgajanja svoje djece jer im daju život »i zato ih treba priznati kao prve i povlaštene odgojitelje svoje djece« (GE, 3).¹⁰⁵

Stoga je neophodno proučavati odnose roditelja i djece i modele roditeljskih odgojnih stilova. Dvije su ključne dimenzije roditeljstva. Prva je emocionalna toplina i roditeljsko razumijevanje, podrška, ljubav i ohrabrivanje koje roditelji pružaju djetetu. Druga dimenzija odnosi se na roditeljski nadzor i roditeljske zahtjeve, očekivanja s obzirom na zrelo, odgovorno ponašanje djece.¹⁰⁶

Utjecaj roditelja i obitelji je, uz biološke i sociokognitivne čimbenike, najvažniji čimbenik psihosocijalnoga razvoja adolescenata, u pozitivnom smjeru kao i u smjeru rizičnog, antisocijalnog ponašanja. Mnoga istraživanja potvrđuju važnost obiteljske okoline i roditeljskoga utjecaja na različite tipove antisocijalnih ponašanja, posebice one agresivnoga tipa. Negativno djeluje prisi-

ljavanje djece od roditelja jer postupno izliva slabljenje uspjeha u školi, gubljenje veza s vršnjacima i uključivanje u devijantne vršnjačke skupine. Ostali obiteljski faktori povezani s antisocijalnim ponašanjem su nedostatna roditeljska skrb, rastava, ponovna ženidba, roditeljska sklonost alkoholu, nezaposlenost, smrt roditelja i sl.¹⁰⁷

Istraživanja među adolescentima koji često konzumiraju drogu pokazuje da oni imaju dojam nedostatka roditeljske ljubavi a obiteljsko okružje čini im se neprijateljskim, majka ne pokazuje razumijevanje za njih te roditelji slabo poznaju njihove prijatelje. Svoje roditelje opisuju kao bezosjećajne, sebične i zanemarujuće, nametljive, posesivne, s osjećajem krivnje. Odgojni stil svojih roditelja opisuju kao pretežno permisivan ili autoritaran te izvješćuju o propustima i poteškoćama u komunikaciji s roditeljima. Adolescenti koji ne konzumiraju drogu smatraju da primaju više ljubavi od oba roditelja. Neka istraživanja pokazuju da češće bježe od kuće adolescenti koji su ovisni o alkoholu nego adolescenti u kojih nema ovog poremećaja, te da u obiteljima adolescenata koji su pobjegli od kuće ima malo roditeljskog nadzora, topline i podrške, a izraženije je roditeljsko odbijanje.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Usp. A. ŽIŽAK – N. KOLLER-TRBOVIĆ – I. JEĐUD, *Samoiskaz djece i mladeži u riziku i/ili s poremećajima u ponašanju o budućnosti*, nav. čl., str. 131-132.

¹⁰⁵ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002, br. 11.

¹⁰⁶ Usp. Z. RABOTEG-ŠARIĆ – S. SAKOMAN – A. BRAJŠA-ŽGANEC, *Stilovi roditeljskoga odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih*, u: »Društvena istraživanja« 11(2002)2-3(58-59), str. 240.

¹⁰⁷ Usp. V. ŠAKIĆ – R. FRANC – B. MLAČIĆ, *Samoiskazana sklonost adolescenata socijalnim devijacijama i antisocijalnim ponašanjima*, nav. čl., str. 284.

¹⁰⁸ Usp. Z. RABOTEG-ŠARIĆ – S. SAKOMAN – A. BRAJŠA-ŽGANEC, *Stilovi roditeljskoga odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih*, nav. čl., str. 241.

Kad je uključenost roditelja u odgoj i sudjelovanje djece u odlučivanju u obitelji veća, školski uspjeh adolescenata je bolji i djeca konzumiraju manje sredstava ovisnosti. Djeca roditelja koji su više uključeni u odgoj manje su eksperimentirala s pušenjem i rjeđe su se problematično ponašala u školi, a sudjelovanje u odlučivanju u obitelji bilo je povezano s manjom učestalošću devijantnog ponašanja. Nasuprot tome, slabiji roditeljski nadzor i manja podrška utječu na učestalije problematično ponašanje u školi, devijantno ponašanje, pušenje i konzumiranje alkohola.¹⁰⁹

Djeca koju njihovi roditelji podržavaju razvijaju povjerenje i pozitivan stav prema budućnosti, iskazuju više povjerenja u svoj uspjeh kao rezultat vlastitog rada pa spremnije rade na ostvarenju budućih ciljeva. Ako je roditeljska podrška slaba, djeca će imati manje povjerenja u svoje sposobnosti oblikovanja vlastite budućnosti, što će uzrokovati manju strukturiranost njihove budućnosti u ekonomskom, profesionalnom i statusnom pogledu.¹¹⁰

Preadolescencija i rana adolescencija period su kada na razvoj djeteta značajnije utječu prijatelji i skupine vršnjaka. Obiteljski odnosi također se mijenjaju. Odnosi s roditeljima sada su ravnopravniji i temelje se na uzajamnoj ovisnosti. Obitelji u kojima se potiče nezavisnost i individualnost adolescenata i u kojima su odnosi među članovima obitelji i dalje bliski imaju najviše šansi za njihov zdrav psihološki razvoj.¹¹¹ Također, učestalije prakticiranje vjere, sudjelovanje u rekreacijskim aktivnostima te redovitiji kontakti s roditeljima i drugim odraslim osobama povezuju se s rjeđom zlorabom sredstava ovisnosti.¹¹²

Ponašanje roditelja utječe na psihosocijalnu prilagodbu adolescenata te na njihove odnose s vršnjacima. Odgojni postupci roditelja mogu se donekle povezati i s na-

činom provođenja slobodnoga vremena njihove djece. Uključenost u organizirane izvanškolske aktivnosti ima pozitivne socijalizacijske učinke. Moguće je također da potičući djecu na uključivanje u različite aktivnosti tijekom slobodnoga vremena, roditelji neizravno utječu i na to u kakve će se socijalne odnose djeca uključiti, što može utjecati na razvoj rizičnoga ponašanja adolescenata.¹¹³

Obitelj može utjecati na adaptaciju pojedinačaca, a individualne perspektive i svojstva mogu utjecati na život i funkcioniranje cijele obitelji. O tome nam govore obiteljski rituali i rutine. Kad je riječ o djeci s poremećajima ili o onima kod kojih postoji rizik za razvoj poremećaja u ponašanju, može se pretpostaviti da disfunkcionalna obitelj čiji svakodnevni život nije uređen nije adekvatno, sigurno i stabilno okruženje za razvoj djeteta. S druge strane djeca s problemima u ponašanju mogu predstavljati faktor narušavanja obiteljskih rutina i rituala.¹¹⁴ Valja imati u vidu kako su rituali dinamični događaji i moraju pratiti potrebe obitelji.¹¹⁵

Ritualni u obitelji mogu značajno pripomoći prevenciji poremećaja u ponašanju. Govoreći o intervencijama u radu s obitelji, mogle bi se razlikovati tri vrste rituala: prirodni rituali u obiteljskom životu, tera-

¹⁰⁹ Usp. isto.

¹¹⁰ Usp. A. ŽIŽAK – N. KOLLER-TRBOVIĆ – I. JEDUD, *Samoiskaz djece i mladeži u riziku i/ili s poremećajima u ponašanju o budućnosti*, nav. čl., str. 120.

¹¹¹ Usp. Z. RABOTEG-ŠARIĆ – S. SAKOMAN – A. BRAJŠA-ŽGANEC, *Stilovi roditeljskoga odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih*, nav. čl., str. 241.

¹¹² Usp. isto, str. 242.

¹¹³ Usp. isto.

¹¹⁴ Usp. I. JEDUD – D. MARUŠIĆ, *Način života u obitelji iz perspektive djece i mladih*, u: »Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja« 41(2005)2, str. 74.

¹¹⁵ Usp. isto.

peutski rituali provodeni u obitelji po na-
logu terapeuta i sama obiteljska terapija
kao ritual. Primjer terapijskog rituala je
čitanje posebno odabranih priča djeci pri-
je spavanja, priča sa sretnim završetkom i
pozitivnim likovima kako bi se ojačao nji-
hovo osjećaj sigurnosti. Takav ritual je i dis-
cipliniranje djece, jasno postavljanje dnev-
nog rasporeda. Kad se govori o problemima
u ponašanju adolescenata, potrebno je
odrediti i pratiti provođenje pravila pona-
šanja u obitelji jer se jedan od čimbenika
rizika očituje u manjku pravila i zabrana
te u nedostatnom poznavanju i kontroli
djetetova ponašanja. I rituali temeljeni na
obiteljskim razgovorima i provođenju slo-
bodnog vremena zajedno mogu postati
značajan zaštitni čimbenik u prevenciji po-
remećaja u ponašanju.¹¹⁶

Adolescencija nije razdoblje u kojem bi
roditelji trebali biti manje angažirani u od-
goju. To je razdoblje u kojemu roditelji i
djeca trebaju imati bliske, ali i ravnoprav-
nije odnose. Svaka se obitelj prateći razvoj
djeteta susreće s nizom rizičnih čimbenika
i razvija svoj model prilagodbe na nove si-
tuacije. Podrška svakoj fazi razvoja i rano
otkrivanje problema mnogo su efikasniji
za dijete, obitelj i društvo od kasnijih poku-
šaja djelovanja, kad se pojave problemi.¹¹⁷

2.4. Lokalna zajednica i poremećaji u ponašanju

Briga za djecu i mlade u demokrat-
skim, humanistički orijentiranim društvi-
ma trebala bi pripadati području javnog
interesa na razini javne potrebe i trebala bi
nadilaziti okvire obiteljskog utjecaja. De-
mokratska društva, uvažavajući potrebe lo-
kalnih zajednica, stvaraju takve nacionalne
programe za zaštitu djece i mladih koji bi
trebali biti okvirni unutar kojih se »osmiš-
ljavaju mali 'lokalni' programi koji imaju
zajednički cilj: pomoć u osnaživanju dje-

ce, mladih i obitelji, što dovodi do osnaži-
vanja lokalne zajednice.«¹¹⁸

Razvoj djece i mladih umnogome je
ovisan o lokalnoj zajednici. Njihov razvoj
ovisi o kulturi stanovanja, kvaliteti odgoj-
no-obrazovnih ustanova i različitim službi
s područja zdravstva, socijalne skrbi i poli-
cije, pa do organizacije npr. javnog prije-
voza, kulturnih, zabavnih, sportskih i re-
kreacijskih aktivnosti.¹¹⁹

Brojne definicije zajednice elaboriraju
tri ključna elementa: da zajednica uključuje
socijalnu interakciju, teritorijalno pod-
ručje i neke zajedničke veze među ljudima
koji u njemu žive. Takvo je objašnjenje
pojma zajednice, definiranjem ključnih
elemenata, najcjelovitije i najbolje prikazu-
je što se misli pod spomenutim pojmom.¹²⁰

Osnovna zadaća upravo lokalne zajed-
nice je neposredno djelovanje na kulturnu i
društvenu sredinu, koja opet posredno utje-
če na ostale čimbenike. Kulturni i društveni
čimbenici u neposrednoj okolini utječu
na dijete od ranog djetinjstva. To su: »zemljo-
pisni položaj lokalne zajednice, kvaliteta živ-
ljenja, mogućnost školovanja, mogućnost
provođenja slobodnog vremena, organizaci-
ja službi i institucija unutar zajednice, ponu-
da kulturnih i društvenih događanja itd.«¹²¹

¹¹⁶ Usp. isto, str. 75.

¹¹⁷ Usp. Z. RABOTEG-ŠARIĆ – S. SAKOMAN –
A. BRAJŠA-ŽGANEC, *Stilovi roditeljskoga odgo-
ja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih*, nav.
čl., str. 258.

¹¹⁸ A. MATAGA TINTOR, »Mogućnosti djelovanja
jedinice lokalne samouprave u prevenciji društve-
no neprihvatljivih ponašanja djece i mladih«, nav.
čl., str. 315.

¹¹⁹ Usp. A. JANDRIĆ, *Lokalna zajednica u prevenciji
poremećaja u ponašanju: koncept pozitivnog razvoja
mladih*, u: »Revija za rehabilitacijska istraživanja«
41(2005)2, str. 3.

¹²⁰ Usp. isto, str. 4.

¹²¹ A. MATAGA TINTOR, »Mogućnosti djelovanja
jedinice lokalne samouprave u prevenciji društve-
no neprihvatljivih ponašanja djece i mladih«, nav.
čl., str. 315.

Funkcija lokalne zajednice jest ne samo dati prostorni okvir za socijalizaciju mladih već im ponuditi i različite perspektive gledanja na život, pomoći im da povećaju svoja očekivanja i dati im nov status i ulogu. Na taj način lokalna zajednica priprema mlade za preuzimanje uloga koje ih svrstavaju u njezine pozitivne resurse i o njihovu potencijalu ovisit će daljnji razvoj te zajednice, a time i društva u cjelini.¹²²

Stvaranje zajednica koje će raditi na pozitivnom razvoju svojih članova, posebno djece i mladih, tema je mnogih rasprava. To su »zdrave« zajednice koje svojim članovima nude sigurno mjesto za život, pristup dobrima i službama koji zadovoljavaju potrebe članova zajednice. U takvoj zajednici vladaju odnosi koji povezuju njezine članove, u njoj postoji zajedništvo vrijednosti i ciljeva, prema ljudima se u njoj odnosi kao prema »cjelovitim« osobama, postoji psihološka sigurnost jer su odnosi među članovima predvidljivi.¹²³

Faktori koji doprinose jačanju zajednice su: ista svrha, ovaj proces (jačanja zajednice) mora biti planiran i događati se kroz proces učenja, moraju se razviti i strategije povezivanja svih generacija i kultura na istom prostoru. Za jačanje zajednice vrlo je bitan financijski moment, ali najvažnije je da se ona treba promatrati kroz partnerski odnos svih njenih članova.¹²⁴

Ako zajednica mladim ljudima omogućiti pozitivan razvoj i bude im oslonac, oni će uspjeti razviti svoje potencijale i jake strane te postati zdrave i otporne osobe. Za to su potrebni temelji »zdrave« i »otporne« zajednice. Takva zajednica brine o svim svojim članovima, nudi im sigurno mjesto za život te pristup dobrima koja zadovoljavaju njihove potrebe. U takvoj zajednici imaju stav prema ljudima kao cjelovitim osobama koje imaju svoje mjesto unutar socijalne strukture. Ona nudi prilike

za rast i dovoljno je homogena kako bi se izbjegli konflikti, ali i heterogena u bogatstvu različitosti. Samo u takvom okruženju bit će moguće pozitivno pristupiti mladim ljudima, koncentrirajući se na njihove jake strane i potencijale, umjesto na pogreške i nedostatke.¹²⁵

Sve navedene karakteristike »zdrave« i »otporne« zajednice ostvarit će se jasnom i preciznom organizacijom svih segmenata lokalne zajednice. Potrebno je točno definirati ciljeve i odgovornosti na svim razinama njenog funkcioniranja. Na taj će način biti moguće ostvariti kvalitetnu suradnju svih institucija, vladinih i nevladinih, unutar jedne lokalne zajednice. Jedan od osnovnih preduvjeta za razvoj i provedbu programa prevencije fokusiranih na pozitivan razvoj mladih ljudi upravo je ovakva suradnja, a takvi programi pomažu razvijanju »otporne« zajednice u kojoj će se razvijati »otporne« ličnosti.¹²⁶

3. SURADNJA ČIMBENIKA LOKALNE ZAJEDNICE U PREVENCIJI POREMEĆAJA U PONAŠANJU DJECE I MLADIH

Sva djeca imaju pravo na život i tjelesni, emocionalni, psihosocijalni, kognitivni, društveni i kulturni razvoj. Dobrobit djeteta mora biti najvažnija pri donošenju odluka ili u postupcima koji utječu na djecu. Jednako se to odnosi na odluke vladinih, upravnih ili zakonodavnih tijela kao i na odluke koje donosi obitelj. Potpisivanjem i ratifikacijom Konvencije o pravima

¹²² Usp. A. JANDRIĆ, *Lokalna zajednica u prevenciji poremećaja u ponašanju: koncept pozitivnog razvoja mladih*, nav. čl., str. 3.

¹²³ Usp. isto, str. 5.

¹²⁴ Usp. isto.

¹²⁵ Usp. isto, str. 3-4.

¹²⁶ Usp. isto, str. 4.

djeteta¹²⁷ Republika Hrvatska je preuzela sve obveze koje iz nje proizlaze.

Konvenciju o pravima djeteta obvezni su upoznati, poštivati i primjenjivati države i vlade, lokalne vlasti, ustanove, roditelji, udruge, građani i djeca. Poštivanje prava djece, najvažnijeg prava za budućnost društva, podrazumijeva skrb, zaštitu i pomoć djeci i za djecu. Odgovornost za poštivanje ovih prava moraju preuzeti svi, a posebno stručnjaci koji su kao svoj poziv odabrali područje djelovanja koje se bavi djecom i mladima. Samo poštivanje prava djece prevencija je društveno neprihvatljivih ponašanja, čime se približava cilju svakog društva – skladnom razvoju djece i njihovom izrastanju u građane pripremljene za život i životne uloge na korist sebi i drugima.¹²⁸

Nacionalni program djelovanja za mlade¹²⁹ ističe da primarna prevencija poremećaja u ponašanju obuhvaća »sustav intervencija u kojemu sudjeluju obitelj, škola, lokalna zajednica, sportski klubovi, vjerske i nevladine organizacije i drugi, no sustav nije cjelovit, u potpunosti osmišljen i koordiniran«.¹³⁰

3.1. *Holistički/interdisciplinarni pristup u prevenciji i suzbijanju poremećaja u ponašanju*

Svako dijete opterećeno poremećajima u ponašanju svijet je za sebe sa svom kompleksnošću svog naslijeđa, obiteljskih odnosa, niza negativnih i pozitivnih iskustava vezanih uz tu pojavu i okolinu (socijalnu, prirodnu i čovjekovim intervencijama stvorenu), potreba, ciljeva, sposobnosti i strukture ličnosti uopće te specifičnim tijekom procesa socijalizacije. Kad se uzme u obzir i skupina vršnjaka djeteta, složenost i brojnost različitih mogućnosti manifestiranja svima poznatih poremećaja u ponašanju bit će neograničena i tako joj treba i pristupiti.¹³¹

Promjene uzrokovane suvremenim načinom života odražavaju se na obiteljski život, školsko okruženje, odnose među vršnjacima, na život u lokalnoj zajednici i društvu. One katkad mogu rezultirati lošom komunikacijom i narušavanjem međuljudskih odnosa. Takvo je stanje posebno opasno za djecu i mlade kojima treba sigurno i stabilno okruženje gdje se osjećaju voljenima, prihvaćenima i zaštićenima. Poremećaji u ponašanju mogu se očekivati tamo gdje takva okruženja nema. Situacija djece i mladih u Hrvatskoj obilježena je tragovima rata, ekonomskom krizom, nasiljem u društvu i obitelji, nedovoljnim brojem sportskih, kulturnih i drugih programa namijenjenih djeci i mladima, preopterećenošću školskim obvezama, nezaposlenošću roditelja... Očito je da postoji mnoštvo rizičnih čimbenika, koji mogu utjecati na razvoj socijalno nepoželjnih oblika ponašanja djece i mladih. Društvena zajednica morala bi stoga preuzeti obvezu poduzimanja aktivnosti radi sprečavanja takvih ponašanja. Pretpostavka uspješnosti djelovanja je samo pravodobno prepoznavanje

¹²⁷ »Konvencija o pravima djeteta«, u: *Djeca prije svega*, UNICEF, s. d.

¹²⁸ Usp. A. MATAGA TINTOR, *Osnaživanje lokalne samouprave u prevenciji društveno neprihvatljivih ponašanja djece i mladih*, nav. čl., str. 276.

¹²⁹ REPUBLIKA HRVATSKA, *Nacionalni program djelovanja za mlade*, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb, 2003.

¹³⁰ *Isto*, str. 31. Slične tvrdnje mogu se iščitati i u: *Nacionalni program djelovanja za djecu u Republici Hrvatskoj (Program djelovanja i opće odrednice provedbe programa)*, u: »Dijete i društvo« 1(1999)1, str. 129-130.

¹³¹ Usp. J. JANKOVIĆ, »Obitelj i lokalna zajednica u prevenciji poremećaja u ponašanju i psihosocijalnom funkcioniranju djece i mladih«, u: J. BASIĆ – J. JANKOVIĆ (ur.), *Lokalna zajednica – izvorište Nacionalne strategije prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih*, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži – Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladih, Zagreb, 2003, str. 64-65.

simptoma poremećaja u ponašanju i poduzimanje akcija za njihovo uklanjanje.¹³²

Stalna i kvalitetna interakcija obitelji i škole dobra je pretpostavka za uspješno sazrijevanje novih generacija. Već se na toj razini ostvaruje primarna prevencija poremećaja u ponašanju na užem prostoru. Kad se takvo usklađeno djelovanje dvaju ključnih čimbenika socijalizacije u funkciji primarne prevencije poremećaja u ponašanju uključi u cjelokupni sustav lokalne zajednice i uskladi s ostalim njegovim elementima, podsustavima i njihovim djelovanjem te ostalim zaštitnim čimbenicima, dobiva se sustav koji se može uspješno suočavati sa svim uobičajenim čimbenicima rizika.¹³³

Shvaćanje uzroka, prevencija i suzbijanje poremećaja u ponašanju ima temelje u cjelovitom shvaćanju čovjeka. Više autora (J. Janković, D. Maleš) zastupa holističko gledanje u pokušaju potpunog razumijevanja poremećaja u ponašanju. Po njima, današnje gledanje na taj problem ne zaustavlja se više na viđenju čovjeka kao bio-psiho-socijalne cjeline koja čini svaku jedinku, nego se proširuje i na obitelj kao sustav. Još u prošlom stoljeću holizam postaje nezaobilazan u pokušajima razumijevanja različitih složenih oblika ponašanja ljudi. On obuhvaća i socijalno, ponajprije obiteljsko, a onda i šire društveno, ali i prirodno okruženje uključujući živu i neživu prirodu. Holistički pristup zauzima važno mjesto u razumijevanju nastanka, razvoja i širenja poremećaja u ponašanju, a i u njihovoj prevenciji i suzbijanju.¹³⁴

Složen holistički pristup, ali i priroda poremećaja u ponašanju zahtijevaju isto tako složen interdisciplinarni pristup. Jedino udruživanjem više znanstvenih područja, timskim pristupom tako da se pojava zahvati interdisciplinarno, moguće je otkriti čimbenike nastanka, razvoja i perzistencije pojave kao i načine suzbijanja ili preveniranja.¹³⁵

Dakle, prevencija poremećaja u ponašanju djece i mladih mora uključivati sve segmente zajednice. Prepoznavanjem potreba djece i mladih, planiranjem i zajedničkim radom, pojedinci, grupe i institucije u lokalnoj zajednici mogu postići ciljeve koje ne može postići niti jedan čimbenik djelujući samostalno, izdvojeno. Proces izgradnje partnerstva u lokalnoj zajednici je multidimenzionalan, a uključuje: »prepoznavanje okolnosti koje treba mijenjati; mobiliziranje ljudi i izvora na pokretanje promjena; stvaranje vizija dugoročnih promjena; traženje podrške i uključivanje različitih i netradicijskih partnera; odabir djelotvorne grupne strukture; razvijanje povjerenja među partnerima; razvijanje različitih mogućnosti za partnersko uključivanje i učenje«.¹³⁶

3.2. *Povezivanje obitelji, odgojno-obrazovnih ustanova i lokalne zajednice u preventivnom radu*

Preventivni rad u lokalnoj zajednici podrazumijeva različite procese tijekom

¹³² Usp. D. MALEŠ, »Suradnja škole, obitelji i lokalne zajednice u prevenciji poremećaja u ponašanju djece i mladih«, u: J. BAŠIĆ – J. JANKOVIĆ (ur.), *Lokalna zajednica – izvorište nacionalne strategije prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih*, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži – Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladih, Zagreb, 2003, str. 84.

¹³³ Usp. J. JANKOVIĆ, »Obitelj, škola i lokalna zajednica«, u: J. BAŠIĆ – J. JANKOVIĆ (ur.), *Lokalna zajednica – izvorište nacionalne strategije prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih*, nav. dj., str. 57.

¹³⁴ Usp. J. JANKOVIĆ, »Obitelj i lokalna zajednica u prevenciji poremećaja u ponašanju i psihosocijalnom funkcioniranju djece i mladih«, nav. čl., str. 64.

¹³⁵ Usp. isto.

¹³⁶ D. MALEŠ, »Suradnja škole, obitelji i lokalne zajednice u prevenciji poremećaja u ponašanju djece i mladih«, nav. čl., str. 84-85.

kojih zajednica »definira svoje potrebe, ciljeve, utvrđuje redosljed zadovoljavanja određenih potreba, razvija povjerenje među članovima zajednice i motivira ih kako bi svojim akcijama djelovali na poticanje i dosljednu provedbu procesa«. ¹³⁷ Dakle, svi programi prevencije u zajednici temelje se na istim postavkama da zajednica treba prevladati potencijalno rizične elemente i tako postati zaštićujućom/protektivnom sredinom, sredinom u kojoj će razvijajući zdrav stil života omogućiti članovima uspješan i zdrav rast i razvoj. No tek kada se veći dio članova zajednice aktivno uključi u zajedničke akcije i preuzme odgovornost za provedbu programa, to je moguće postići. ¹³⁸

Obitelji je potrebno posvetiti mnogo veću pozornost u cjelokupnom procesu pripreme mladih za život i buduće uloge jer je ona mjesto stvaranja čovjeka u biološkom, psihološkom i socijalnom smislu. U tom je kontekstu naglašena potreba kontinuirane edukacije članova kako bi usvojili znanja i vještine koje će im omogućiti stvaranje realne razine očekivanja od sebe, budućih partnera i okoline. Tu svoje mjesto svakako imaju i individualne, obiteljske i opće potrebe, kao i mogućnosti njihova zadovoljavanja u sredini u kojoj se javljaju.

Važan zadatak zajednice pritom je postavljanje zahtjeva obiteljima, ali i ostvarivanje uvjeta da se ti zahtjevi ispune. Određena sredina – sustavom vrijednosti, te običajnim i zakonskim normama – postavlja sve više standarde čije zadovoljavanje ovisi o sposobnosti obitelji i nositelja ključnih obiteljskih uloga. Suviše visoko postavljeni ciljevi još više otežavaju situaciju njihovim članovima. Zajednica je, stoga, dužna preispitati svoje zahtjeve i zakonske norme, uskladiti ih sa stvarnošću te osigurati uvjete za osposobljavanje odgovornih članova i obitelji u cjelini za ispunjavanje zahtjeva. ¹³⁹

Obitelji moraju biti dio mreže organizacija, ustanova i sustava koji funkcioniraju u lokalnoj zajednici i imaju posebno mjesto u cjelokupnom sustavu programa prevencije poremećaja u ponašanju. Obitelji, osnovne stanice društva i važni elementi lokalne zajednice, moraju biti u bliskoj vezi s ključnim čimbenicima cjelokupnog funkcioniranja lokalne zajednice. Lokalna zajednica je mjesto gdje obitelj zadovoljava sve svoje potrebe, a kvaliteta obiteljskog života u velikoj mjeri ovisi o funkcioniranju lokalne zajednice. Pritom je moguće da, u situacijama kad lokalna zajednica, obitelj ili obje ne funkcioniraju dovoljno kvalitetno, žive jedna pored druge, umjesto jedna s drugom. Obitelj će živjeti sa svojom lokalnom zajednicom onda kad bude s njenim institucijama surađivala umjesto da ih tek koristi kad se za tim pokaže potreba. Mrežu važnih čimbenika kvalitetnog funkcioniranja lokalne zajednice čine socijalne službe, predškolske ustanove, škole. ¹⁴⁰

Za mladog čovjeka zdrava je ona zajednica koja ulaže velike napore u njegov odgoj i obrazovanje. Obrazovanje je cjeloživotni proces u koji se aktivno uključuju članovi zajednice i koji vodi brigu o njihovim potrebama i potencijalima, osobito ističući pozitivne strane mladih ljudi. ¹⁴¹

Povezivanje obitelji (čiji su članovi djeca predškolske, osnovnoškolske ili srednjo-

¹³⁷ A. JANDRIĆ, *Lokalna zajednica u prevenciji poremećaja u ponašanju: koncept pozitivnog razvoja mladih*, nav. čl., str. 4.

¹³⁸ Usp. isto, str. 4-5.

¹³⁹ Usp. J. JANKOVIĆ, »Obitelj, škola i lokalna zajednica«, nav. čl., str. 57-58.

¹⁴⁰ Usp. J. JANKOVIĆ, »Obitelj i lokalna zajednica u prevenciji poremećaja u ponašanju i psihosocijalnom funkcioniranju djece i mladih«, nav. čl., str. 68-69.

¹⁴¹ Usp. A. JANDRIĆ, *Lokalna zajednica u prevenciji poremećaja u ponašanju: koncept pozitivnog razvoja mladih*, nav. čl., str. 5.

školske dobi) i škole, iako je to tek fragment funkcioniranja lokalne zajednice, vrlo je važno. Za ostvarivanje ciljeva vezanih uz odgojno-obrazovni proces, ali i prevenciju poremećaja u ponašanju, potrebno je čvrsto i intenzivno povezivanje obitelji sa školom. To je moguće ostvariti na sljedeće načine:

- a) organizirati različite skupine za samopomoć u prevladavanju problema izazvanih nedovoljnim kapacitetima predškolskih ustanova (u suradnji s njima);
- b) uključiti obitelji u cjelinu, a posebno roditelje, kao aktivne sudionike u različite školske aktivnosti;
- c) uspostaviti oblike suradnje obitelji i škole kako bi roditelji pratili razvoj svoje djece i uspostavili s njima kvalitetan odnos nužan i za zaštitu djece od rizičnih čimbenika u lokalnoj zajednici;
- d) poticati uspostavljanje školskih savjetova u kojima će se s obje strane savjetovanih procesa naći djelatnici škole, djeca i ostali članovi njihovih obitelji;
- e) pokretati akcijska istraživanja na razini škole o postojanju, raširenosti i vrstama poremećaja u ponašanju, a samim time i ovisnosti kao jednog od njihovih oblika, te izradu planova i provođenje aktivnosti za suzbijanje otkrivenih pojava;
- f) poticati stvaranje različitih zajedničkih programa akcija usmjerenih oblikovanju uvjeta za kvalitetno provođenje slobodnog vremena djece i njihovih obitelji te unapređenje kvalitete života u lokalnoj zajednici u cijelosti;
- g) u osnovnoj i srednjoj školi organizirati djelovanje malih kreativnih socijalizacijskih skupina za učenike i roditelje kao i različite zajedničke edukativne susrete za roditelje i djecu iz područja razvoja djece, komunikacije, suradnje, tolerancije, predrasuda i slično;

- h) osigurati učenicima prostor i aktivnosti za provođenje vremena između nastavnih programa;
- i) organizirati različite klubove za djecu u kojima bi mogli na kvalitetan način provoditi slobodno vrijeme uz pomoć roditelja-volontera.¹⁴²

Tako intenzivna suradnja između obitelji u određenoj lokalnoj zajednici i ustanova odgoja i obrazovanja zahtijeva značajnu promjenu u međusobnoj percepciji i komunikaciji kao i dugoročno povezivanje. Tek kad učitelj ponovno, kao predstavnik odgojno-obrazovnog djelovanja u društvu, uđe u obitelj, a obitelj u školu, moći će biti iskorišteni svi njihovi potencijali za uspješno suočavanje s čimbenicima rizika. Time će biti ostvarene i najvažnije pretpostavke opće i ciljane primarne prevencije.¹⁴³

Obitelj se također treba povezivati i s drugim ustanovama i organizacijama koje su nužne za uspješno suočavanje s brojnim čimbenicima rizika i njihovo uklanjanje u društvu ili lokalnoj zajednici, kao što su MUP, centri za socijalnu skrb, zdravstvene, kulturne, sportske i druge ustanove.¹⁴⁴

3.3. Koncept pozitivnog razvoja mladih, stvaranje otporne zajednice, stvaranje sustava koji povezuje mlade i zajednicu

Jedan od vrlo važnih koncepata u prevenciji je i koncept otpornosti koji se odnosi na djecu koja žive u rizičnim uvjetima i usprkos tome odrastaju u zdrave i odgovorne osobe. Budući da u svakoj lo-

¹⁴² Usp. J. JANKOVIĆ, »Obitelj i lokalna zajednica u prevenciji poremećaja u ponašanju i psihosocijalnom funkcioniranju djece i mladih«, *nav. čl.*, str. 70-71.

¹⁴³ Usp. *isto*, str. 71.

¹⁴⁴ Usp. *isto*.

kalnoj zajednici postoje čimbenici rizika i čimbenici zaštite, može se razmišljati i o konceptu otpornosti lokalne zajednice.¹⁴⁵

Za taj koncept potrebno je definirati sve potencijale i snage koji predstavljaju zaštitne čimbenike u zajednici. To su: povezanost (kohezija) unutar zajednice¹⁴⁶, mogućnosti organiziranja lokalne zajednice i dobivanja potrebnih usluga¹⁴⁷, sigurnost u zajednici i partnerstvo u zajednici.¹⁴⁸

Stvaranjem otporne lokalne zajednice postavljeni su i temelji razvoja sustava koji povezuje mlade i zajednicu. U američkoj literaturi često se spominje koncept razvoja mladih u zajednici i naglašava povezivanje mladih i zajednice. Cilj tog koncepta je unapređenje institucija u zajednici koje vode brigu o mladima koji su već pokazali određena devijantna ponašanja. Također mu je cilj raditi na poboljšavanju uvjeta u obitelji, na odnosu mladih ljudi i njihove lokalne zajednice. Osobito treba posvetiti pozornost onim mladima koji još nisu pokazali poremećaje u ponašanju, ali su u rizničkoj skupini.¹⁴⁹

Razvoj otporne ili »zdrave« zajednice ovisi o dobroj organizaciji svih resursa u zajednici, od nacionalne, regionalne pa sve do lokalne razine. Nekoliko je područja djelovanja o kojima treba voditi računa:

- Lokalno vodstvo treba voditi računa o tome da se planiraju i razvijaju strategije za što veću podršku programima usmjerenim prema mladima.
- Podrška na razini državne politike trebala bi ići za tim da država prepusti donošenje odluka lokalnoj zajednici kako bi se poboljšala učinkovitost programa implementiranih u zajednici.
- Nužna je podrška na razini manjih jedinica države (npr. županija) kako bi se stvorio fleksibilan lokalni sustav servisa, te podrška na razini privatnog sektora i volonterskih organizacija radi na-

dopunjavanja državnih servisa i programa i izgradnje dodatnih sustava podrške za mlade.¹⁵⁰

Valja naglasiti da ne postoji pravi model, program primjenjiv na sve zajednice i učinkovit na isti način u svakoj lokalnoj zajednici. Ali uspješni i znanstveno evaluirani modeli u prevenciji poremećaja u ponašanju mladih postoje. Oni procjenjuju potrebe, potencijale i izvore u pojedinoj zajednici, s naglaskom na mladima. U tom kontekstu valja spomenuti model kojemu je osnovni princip fokusiranje na pozitivno, na ljudske jake strane, umjesto na

¹⁴⁵ Usp. A. JANDRIĆ, *Lokalna zajednica u prevenciji poremećaja u ponašanju: koncept pozitivnog razvoja mladih*, nav. čl., str. 5.

¹⁴⁶ Povezanost u lokalnoj zajednici predstavlja osjećaj pripadnosti stanovnika, kako u neposrednom susjedstvu u kojem žive, tako i u cijeloj zajednici. Usp. A. JANDRIĆ, *Lokalna zajednica u prevenciji poremećaja u ponašanju: koncept pozitivnog razvoja mladih*, nav. čl., str. 5.

¹⁴⁷ Kapaciteti lokalne zajednice uvelike ovise o njezinim službama, servisima i institucijama koji stanovnicima pružaju one usluge koje utječu na kvalitetu življenja (vrtićima, školama, parkovima, rekreacijskim centrima, službama socijalne zaštite, ustanovama za starije, nemoćne osobe s posebnim potrebama, vjerskim zajednicama, zdravstvenim ustanovama, knjižnicama, muzejima, policiji, centrima za djecu, mlade i obitelj, drugama, mjesnim odborima, gradskoj upravi, medijima i dr.). Usp. A. JANDRIĆ, *Lokalna zajednica u prevenciji poremećaja u ponašanju: koncept pozitivnog razvoja mladih*, nav. čl., str. 5.

¹⁴⁸ Osjećaj sigurnosti stanovnika zajednice temelj je za stvaranje povjerenja i privrženosti. Uspješna policija, promptne hitne službe, prometna sigurnost, rješavanje problema zagađivanja okoliša, kao i druge okolnosti vezane uz sigurnost, odražavaju se na ponašanje građana, oni postaju osjetljivi i odgovorni te tako sudjeluju u stvaranju otporne zajednice. Usp. A. JANDRIĆ, *Lokalna zajednica u prevenciji poremećaja u ponašanju: koncept pozitivnog razvoja mladih*, nav. čl., str. 5-6.

¹⁴⁹ Usp. A. JANDRIĆ, *Lokalna zajednica u prevenciji poremećaja u ponašanju: koncept pozitivnog razvoja mladih*, nav. čl., str. 6.

¹⁵⁰ Usp. *isto*, str. 15.

slabosti i greške mladih ljudi, na razvojni pristup mladima.¹⁵¹

Literatura u nas i u svijetu svjedoči o trendu usvajanja koncepta pozitivnog razvoja mladih kojemu su u središtu pozitivne strane mladih ljudi i načini na koje bi ih zajednica mogla angažirati kako bi što bolje iskoristili svoje potencijale. Taj koncept vodi računa o svim mladim ljudima, a ne samo onima koji su pokazali neke oblike poremećaja u ponašanju, jer se zalaže za postavku da je osnaživanje mladih upravo ključ za uspješnu prevenciju. Koncept traži stvaranje tzv. otporne zajednice u kojoj će plan pozitivnog razvoja mladih naći na plodno tlo.¹⁵²

Kao ključnu točku takvoga koncepta treba navesti činjenicu da se prevencija u lokalnoj zajednici mora bazirati i na sudjelovanju mladih u osmišljavanju i organiziranju raznih socijalnih akcija. Zbog toga težište treba staviti, osim na dobru organizaciju zajednice, i na stvaranje povoljnih psihosocijalnih uvjeta¹⁵³ u zajednici kako bi mladi mogli pokazati sve svoje kvalitete.¹⁵⁴

Bitno je, dakle, uključiti mlade ljude u projekte kako bi na taj način i oni sami mogli sudjelovati u kreiranju aktivnosti u lokalnoj zajednici. Zajednica bi trebala pokazati vjeru u svoje mlade članove, potencirati njihove jake strane i mogućnosti te im prenijeti poruku da mogu preuzeti važnu ulogu u boljitku svoje zajednice.¹⁵⁵

Stvarajući pozitivno okruženje i jačajući potencijale mladih, zajednica bi ih trebala poticati na aktivnosti i ohrabrivati da stvaraju svoje udruge i da kroz njih sudjeluju u kreiranju otporne zajednice.¹⁵⁶

I u crkvenom dokumentu *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj* nailazimo na slične poticaje. Društvena i crkvena zajednica trebale bi promicati i podupirati pokrete, udruge i inicijative za djecu i mlade. Te organizacije mladima nude

sportske, kulturne, karitativne, duhovne i druge sadržaje koji će ispuniti njihovo slobodno vrijeme, razvijajući njihove sposobnosti, zajedništvo i odgovornost. Jednako tako »trebaju odvajati i sredstva za osiguranje potrebnoga prostora i opreme za njihov rad.«¹⁵⁷

Ipak, nije sve tako idealno. Nacionalni program za mlade vidi probleme u aktivnom sudjelovanju mladih u društvu. Navodi tri glavna problema:

- a) »nepovjerenje koje vlada u društvenom i političkom sustavu prema mladima;
- b) nepovjerenje mladih prema društvenim i političkim institucijama;
- c) međusobno nepovjerenje i nedovoljnu suradnju udruga mladih i političkih institucija.«¹⁵⁸

Postoji i niz drugih otegotnih okolnosti. Program navodi minimalni društveni i politički utjecaj mladih, pa i probleme koji se tiču njihove generacije. I plemenito (barem bi takvo trebalo biti) i krucijalno područje politike zatvoreno je za mlade.¹⁵⁹

¹⁵¹ Usp. isto, str. 6.

¹⁵² Usp. isto, str. 15.

¹⁵³ Podrška, prihvaćanje, razumijevanje, fokusiranje na pozitivne strane, omogućavanje školovanja i zapošljavanja i slično.

¹⁵⁴ Usp. A. JANDRIĆ, *Lokalna zajednica u prevenciji poremećaja u ponašanju: koncept pozitivnog razvoja mladih*, nav. čl., str. 15.

¹⁵⁵ Usp. isto, str. 12.

¹⁵⁶ Usp. isto, str. 13.

¹⁵⁷ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj*, nav. dj., br. 33 (str. 63).

¹⁵⁸ REPUBLIKA HRVATSKA, *Nacionalni program djelovanja za mlade*, nav. dj., str. 36.

¹⁵⁹ »Iako mladi u dobi od 18 do 29 godina predstavljaju 22% hrvatskoga biračkog tijela i prema čine od 15% do 30% članstva političkih stranaka (najčešće kao stranački pomladak), u tijelima vlasti, od Sabora do lokalnih razina, krajnje su podzastupljeni. Primjerice, od 1990. godine do danas udio mladih zastupnika u Saboru kretao se između 0 i 2%, Za lokalna tijela vlasti nema sistematiziranih

Nažalost, izgleda da pesimistične boje ipak prevladavaju u realnosti ostvarenja takva koncepta mladih i zajednice.

3.4. Utjecaj religioznosti na poremećaje u ponašanju

Odnos između religioznosti i kriminaliteta, odnosno delinkvencije i poremećaja u ponašanju među područjima društvenih znanosti nije nimalo zapostavljen, iako su provedena empirijska istraživanja relativno rijetka izvan SAD-a.¹⁶⁰ Jedno je takvo istraživanje 2003. provedeno u Sloveniji, gdje je anketirano 1200 studenata Mariborskog sveučilišta. Uzorak je bio kvotnoga tipa iz svih ustanova i sa svih godina studija.¹⁶¹

Istraživanje je u startu postavilo hipotezu da u slovenskom društvu religioznost nema utjecaja na delinkvenciju. Tu tvrdnju utemeljili su na postavkama drugih istraživača (Hirschija i Starka) da nagrade i kazne na drugom svijetu nisu dovoljno uvjerljive za djelovanje na ovom svijetu. Utemeljenje za tu postavku vidjeli su i u postmodernom karakteru sadašnje slovenske religioznosti (relativizam vjerovanja, odsutnost društvene prisile glede vjerovanja te eklekticizam vjerovanja, gdje se ne-tradicionalna vjerovanja miješaju s tradicionalnim). Druga je hipoteza da religioznost u selu (gdje tradicionalna religioznost još postoji i selo još uvijek funkcionira kao »moralna zajednica«) još uvijek može imati stanovit obuzdavajući utjecaj.¹⁶²

Rezultati istraživanja pokazali su da prvu hipotezu treba odbaciti jer je potvrđena jasna povezanost između religioznosti i delinkventnosti.¹⁶³ Tako je za nereligiozne studente prosječno 1,7 puta vjerojatnije da će biti nedelinkventni nego delinkventni, dok je taj odnos kod religioznih studenata bitno povoljniji, kod njih je prosječno 4,3 puta veća vjerojatnost nedelinkventnosti ne-

go delinkventnosti. Vjerojatnost delinkventnosti je među nereligioznima 2,52 puta veća nego među religioznim studentima.¹⁶⁴

S obzirom na drugu hipotezu koja se ticala seoske sredine, podaci pokazuju da religioznost obuzdava delinkventnost snažnije u onim društvenim uvjetima koji predstavljaju »moralnu zajednicu«. Tendencija se najjasnije izražava kod onih respondenta koji navode 4-5 vrsta počinjenih delinkventnih radnji, dakle kod najviše delinkventnih i neobuzdanih primjera. Takvih je ukupno manje od 17%. Među religioznima najviše je takvih s više počinjenih delinkventnih djela kada govorimo o stanovnicima Maribora (19%), a manje kada je riječ o onima koji stanuju u nekom drugom gradu (14,0%).¹⁶⁵

Dakle, potvrđeno je da kod mlade populacije u Sloveniji postoji jasan obuzdavajući, inhibirajući utjecaj religioznosti u slučaju opće delinkventnosti. Iako nije i naj snažniji čimbenik kojim bismo mogli objašnjavati delinkventnost, ipak utjecaj religioznosti dovodi do velikih razlika u vjerojatnosti hoće li religiozna ili nereligiozna mlada osoba postati delinkvent.¹⁶⁶

Utvrđena je također negativna povezanost delinkvencije sa studijskim angažma-

podataka, ali je realno pretpostaviti da udio mladih nije zadovoljavajući. Participacija mladih, promatrano na formalnoj razini, u višestranačkoj Hrvatskoj pogoršala se u usporedbi sa socijalističkim razdobljem, kad je, primjerice, mladih u Saboru bilo između 5 i 9%. «REPUBLIKA HRVATSKA, *Nacionalni program djelovanja za mlade, nav. dj.*, str. 36.

¹⁶⁰ Usp. S. FLERE, *Religioznost i delinkventnost: istraživački rezultati na populaciji mariborskih studenata*, u: »Društvena istraživanja« 14(2005)3(77), str. 531.

¹⁶¹ Usp. *isto*, str. 533.

¹⁶² Usp. *isto*.

¹⁶³ Usp. *isto*, str. 538.

¹⁶⁴ Usp. *isto*, str. 539.

¹⁶⁵ Usp. *isto*, str. 540.

¹⁶⁶ Usp. *isto*, str. 541.

nom, što upućuje na potrebu za svraćanjem više pozornosti na uključenost u društvene strukture, interes za očuvanje postojećega društvenoga poretka, pozitivan odnos prema društvenim pravilima i vrijednostima), ukratko na socijalnu kontrolu.¹⁶⁷

Autori smatraju da je mogućnost uopćavanja ovoga uzorka studenata na opće pučanstvo ograničena usprkos mogućnostima da isti osobni čimbenici djeluju cijeli život kao stabilan sustav, osobito s obzirom na specifične prijestupe odraslih (službena i gospodarska delinkventnost).¹⁶⁸

3.5. *Crkveni »projekt« proizišao iz jedne karizme – salezijanski model*

Salezijanski duh utjelovljivao se u don Boscovu duhovnom i odgojnom iskustvu koje je on nazvao preventivnim sustavom. On pripada samoj biti poslanja salezijanaca, njihov je oblik izražavanja pastoralne ljubavi¹⁶⁹, »jezgra programa i pedagoško-pastoralnog projekta koji je on ostvario i na osobit način povjerio Salezijanskoj obitelji«. ¹⁷⁰ Taj sustav sinteza je duhovnog iskustva, ponude evangelizacije mladih i odgojne metodologije.

Preventivni sustav ima svoj izvor i središte u iskustvu Božje ljubavi koja štiti, prati i spašava svako stvorenje darujući mu život. Salezijanci u mladima prihvaćaju Boga, osjećaju se pozvanima da mu njima služe, »priznavajući im dostojanstvo, obnavljajući povjerenje u njihove snage dobra i odgajajući ih za puninu života«. ¹⁷¹ To je takav odgojni odnos, plod uvjerenja da svaka mlada osoba, po prisutnosti Duha, ima snagu otkupljenja i sreće. ¹⁷²

Don Boscov preventivni sustav polazi i od ponude mladenačke evangelizacije. S mladima se susreće ondje gdje se oni nalaze, vrednujući naravne i nadnaravne potencijale koje svatko od njih ima u sebi. Evan-

gelizacija se ostvaruje odgojnim hodom koji daje prednost posljednjima i najsiromašnijima, promiče razvoj pozitivnih snaga koje mladi imaju i predlaže osobiti oblik kršćanskog života i mladenačke svetosti. ¹⁷³

Taj sustav ima svoju odgojnu metodologiju koju karakteriziraju: spremnost da se bude s mladima sudjelujući u njihovu životu, sa simpatijama prihvaćajući njihov svijet, osjetljivi za njihove potrebe i vrednote; bezuvjetno prihvaćanje i sposobnost za dijalog; vjera u snagu dobra koje postoji u svakom mladom čovjeku, pa i onom najpotrebitijem, i nastojanje da se ona razvija pozitivnim iskustvima; neprijeporna važnost razuma očitovana u razumnosti zahtjeva i normi, fleksibilnosti i uvjerenosti u ponudama; također nezaobilazna važnost vjere shvaćene kao razvoj osjećaja za Boga te nastojanje oko kršćanske evangelizacije; središnjost ljubavnosti koja se očituje kao odgojna ljubav koja potiče rast i uzajamnost; pozitivan okoliš sastavljen od osobnih odnosa, a nadahnjivan ljubaznom i solidarnom animacijskom prisutnošću odgojitelja te aktivnim sudioništvom samih mladih. ¹⁷⁴

Duhovnost je temelj salezijanskog pastoralnoga mladih. Salezijanska pastoralna ljubav je pedagoška ljubav. Ona stvara odgojni odnos, izražava se po mjeri adolescenta

¹⁶⁷ Usp. isto.

¹⁶⁸ Usp. isto, str. 542.

¹⁶⁹ Pastoralna ljubav obuhvaća cjelokupno služenje Crkve čovjeku: naviještanje evanđelja, promicanje evanđelja, animiranje zajednice, vršenje tjelesnih i duhovnih djela milosrđa. J. E. VECCHI, *Salezijanska duhovnost. Temeljne teme*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 2002, str. 119.

¹⁷⁰ DIKASTERIJ ZA PASTORAL MLADIH, *Pastoral mladih. Opće upute*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 2003, str. 18-19.

¹⁷¹ Isto, str. 19.

¹⁷² Usp. isto, str. 19.

¹⁷³ Usp. isto.

¹⁷⁴ Usp. isto, str. 20.

kojemu treba pomoći da se otvori, otkrije vrijednosti života i raste. Ljubav salezijanaca mora postati znak Božje ljubavi za siromašnog adolescenta (na životnom i društvenom rubu). Zadaća ove ljubavi je doći »do posljednjih, najskromnijih, do onih koji imaju najveće poteškoće«. ¹⁷⁵

Stoga je fizionomija ove pastoralne ljubavi pedagogija. Ona uključuje unutarnje stavove, svakodnevno iskustvo, radne navike, organizacijske kriterije itd. Sve je zamišljeno i provedeno u djelo tako da bi se mladima mogao otkriti doživljaj potpuno ljudskog života i Božje ljubavi. U tom smislu ovaj je vid odgojnog rada i tipično salezijansko duhovno iskustvo. »Da bi se vidjela uzvišena, živa i izravna salezijanska duhovnost, treba ići na dvorište i promatrati salezijance *među* mladima i *s* mladima.« ¹⁷⁶

Salezijanski pastoral mladih je u službi evangelizacijskog poslanja Crkve. Evo nekih osobitih elemenata koji ga određuju. Među mladima don Bosco je svjesno izabrao najsiromašnije, one u opasnosti i na rubu Crkve. ¹⁷⁷

Svoj projekt on stvara prilagođujući ga mladima, osobito najslabijima i izloženima opasnosti, kako bi im pomogao da prihvate bogatstvo života i njegove vrijednosti, pripremio ih da žive u ovom svijetu i učinio ih svjesnijima »njihove vječne određenosti«. ¹⁷⁸

Salezijanci promatraju stvarnost i reagiraju na nju kako bi je shvatili iz perspektive mladih. Zato su osjetljivi na elemente koji pospješuju njihov odgoj i evangelizaciju kao i na one rizične; obraćaju pozornost na sve pozitivno, na nove vrednote i mogućnosti oporavka; imaju stav slušanja, simpatije i dijaloga s mladima. ¹⁷⁹

U analiziranju stvarnosti osobitu pozornost obraćaju na mnoge elemente o kojima se već govorilo u ovome radu. Radi eventualne usporedbe, dobro ih je navesti u cijelosti:

- »Različita stanja siromaštva i društvene isključenosti koja ozbiljno dovode u pitanje njihov odgoj
- Odgojne ustanove i odnos koji uspostavljaju s mladima – stanje obitelji i njezina odgojna sposobnost, odgojni sustav, kvaliteta i cjelovitost formacije koju nudi, sredstva društvenog pripčavanja i tip mentaliteta i kulture koje promiču itd.
- Društveni vidovi koji utječu na stanje mladih, kao što su mogućnost i kvaliteta rada koji se nudi mladima, mogućnost da ispune svoje slobodno vrijeme, stvarnost udruživanja itd.
- Religiozni fenomen sredine, prisutnost i djelovanje Crkve, njezine ponude mladima i oblik kako se mladi prema njoj

¹⁷⁵ Juan E. VECCHI, *Salezijanska duhovnost, nav. dj.*, str. 119.

¹⁷⁶ *Isto*, str. 138-139. »Riječ je o:

- duhovnosti primjerenoj mladima, osobito najsiromašnijima, koja zna prepoznati djelovanje Duha u njihovim srcima i surađivati u njihovu razvoju,
- duhovnosti svakidašnjice, koja predlaže svakodnevni život kao mjesto susreta s Bogom,
- radosnoj pashalnoj duhovnosti u radinosti, koja razvija pozitivan stav nade u naravne i nadnaravne snage osobe i predstavlja kršćanski život kao put blaženstva,
- duhovnosti prijateljstva i osobnog odnosa s Gospodinom Isusom, kojega poznaje i s kojim se susreće u molitvi, euharistiji i Riječi,
- duhovnosti crkvenog zajedništva koje se živi u skupinama, a osobito u odgojnoj zajednici, te u obiteljskom ozračju ujedinjuje mlade i odgojitelje oko projekta cjelovitog odgoja mladih,
- duhovnosti odgovornog služenja, koja u mladima i odraslima budi obnovljeno apostolsko zalaganje za kršćansku preobrazbu vlastite sredine sve do zalaganja u zvanju,
- marijanskoj duhovnosti, koja se u jednostavnosti povjerava majčinskoj Gospinoj pomoći«. DIKASTERIJ ZA PASTORAL MLADIH, *Pastoral mladih, nav. dj.*, str. 21.

¹⁷⁷ Usp. DIKASTERIJ ZA PASTORAL MLADIH, *Pastoral mladih, nav. dj.*, str. 22.

¹⁷⁸ *Isto*.

¹⁷⁹ Usp. *isto*, str. 23.

postavljaju; prisutnost raznih religija i ostalih oblika religioznosti

- Kulturna stvarnost naroda s njegovim vrednotama i granicama, iskustvima, jezikom i simbolima koji oblikuju mentalitet i osjetljivost
- Glavne značajke stanja mladih i hitnosti koje iz toga proizlaze.¹⁸⁰

Salezijanski pastoral mladih ističe duboki odnos između odgojne i evangelizacijske djelatnosti, cilj koji predlaže mladom čovjeku je izgradnja vlastite osobnosti imajući Krista kao glavno uporište.¹⁸¹

Salezijansko se poslanje ne poistovjećuje niti svodi na salezijansku zajednicu ili ustanovu iako je ona nužna kao mjesto sazivanja i stvaranja pokreta mladih unutar i izvan salezijanskih struktura, u Crkvi i ustanovama građanskog društva. To zajedništvo između salezijanaca i laika očituje se i izražava na osobito intenzivan i vidljiv način u odgojno-pastoralnoj zajednici, koja okuplja mlade i odrasle, roditelje i odgojitelje te tako postaje iskustvom Crkve.¹⁸²

Salezijanski pastoral mladih u odgoju daje prednost stilu animiranja kako bi doveo osobu do slušanja, prihvaćanja evanđelja. Taj stil animiranja sastoji se u davanju prednosti procesima personalizacije, koji vode do osobnog opredjeljenja, razvijanja kritičkih sposobnosti i aktivnog uključivanja. Osobe postaju odgovorne i protagonisti vlastitih odgojno-pastoralnih procesa. Ovaj animacijski stil ujedinjuje oko vrednota, kriterija, ciljeva i procesa salezijanskog pastora mladih, produbljujući identitet odgojiteljskog poziva. Promiče također suradnju, komplementarnost i koordinaciju svih oko zajedničkog projekta.¹⁸³

Razne djelatnosti i pothvati u pastoralu mladih ostvaruju se u sustavnom pastoralu s ciljem cjelovitog promaknuća mladih i njihova svijeta. Odgojno-pastoralna

zajednica njeguje obnovljenu crkvenu svijest, te se primjereno uključuje u pastoral mjesne Crkve, prihvaćajući s uvjerenjem njezine kriterije, sudjelujući u animacijskim tijelima, njegujući povezanost s različitim odgojnim čimbenicima koji u njoj postoje.¹⁸⁴

Salezijanski pastoral mladih ostvaruje se u sredinama kulturnog i religioznog pluralizma, sa značajnom prisutnošću laika različitih kultura i vjerovanja, koji sudjeluju u njihovu poslanju.¹⁸⁵

4. ZAKLJUČAK

Mladi su u isto vrijeme veoma osjetljiv, ali i vitalan dio ljudske populacije obilježen posebno svojim »već«, ali i »još ne« koji ih konstantno prate u ovoj životnoj etapi. Ovaj »već« i »još ne« odraz je ambivalentnog odnosa odraslih prema njima; oni su dakle »zlatna«, ali nezrela, nesposobna generacija.

Danas također postoji tendencija produljenja mladosti (gotovo do četrdesete godine), a sami mladi u Hrvatskoj, ovisno o tradicionalnosti okruženja koje na njih utječe, odlučuju se za odraslocentrični ili mladocentrični koncept svojega života (što prije ući u svijet odraslih ili produljivati etapu mladosti).

U tranzicijskim procesima u našem društvu otvaraju im se nove perspektive, ali su i rizici novi i mnogo veći nego u generacija prije njih. K tome, oni su generacija čije je djetinjstvo obilježeno izvanrednim, ratnim okolnostima koje će im obilježiti čitav život, a ne samo mladost.

¹⁸⁰ Isto.

¹⁸¹ Usp. isto, str. 24.

¹⁸² Usp. isto, str. 26.

¹⁸³ Usp. isto, str. 27.

¹⁸⁴ Usp. isto, str. 29.

¹⁸⁵ Usp. isto.

Mladi Hrvati su u prosjeku tradicionalnije religiozni nego ostala mladež u Europi, skeptični su prema tradicionalnim »oblicima katoličke religioznosti«. Istraživanje na prijelazu stoljeća (1999) pokazuje da ih se 91% konfesionalno identificiralo. Među njima je 88% katolika. »Religijska socijalizacija« događa se još uvijek i u obitelji, a pozitivno je stajalište ispitanika i s obzirom na utjecaj školskog vjeronauka na djecu. Mladi se danas mogu deklarirati religioznima i u isto vrijeme imati stavove, vrijednosna usmjerenja suprotna onima svoje Crkve. Nova religiozna gibanja među mladima (za nas problematična i upitna) u suvremenom društvu uzrokuje kulturalni pluralizam i tolerancija.

Poremećaje u ponašanju djece i mladih očituju se u obitelji, potom u vrtiću i školi, u susjedstvu, među vršnjacima, a osjeti ih i lokalna zajednica. Poremećaji u ponašanju odnose se na dobnu skupinu do 18 (21) godina. Oni označavaju odstupanje od društveno prihvaćenog ponašanja, obično je to ugrožavajuća štetna situacija i nepovoljno se odražava na mladog čovjeka. Kad su u pitanju poremećaji u ponašanju potrebna je dodatna stručna pomoć, ali i angažiranost šire društvene zajednice. Prema samoiskazu samih adolescenata, većina ove populacije sklona je blažim oblicima devijantnog ponašanja ili njegovim rizičnim oblicima. Mali dio populacije adolescenata sklon je najtežim, nasilnim oblicima poremećaja u ponašanju. Delinkventna mladež vidi slično svoju budućnost kao i opća populacija mladih u Hrvatskoj.

Obiteljski (odgojni) uvjeti značajno utječu na razvoj poremećaja u ponašanju u djece i mladeži. Osim obitelji čimbenici po-

moći mladeži su i sva dobra i servisi koje nudi lokalna zajednica. Važna je povezanost i umreženost svih čimbenika lokalne zajednice (obitelj, škola, socijalna skrb, MUP, zdravstvene, kulturne, sportske i druge ustanove) u prevenciji i suzbijanju poremećaja u ponašanju. U prevenciji i suzbijanju poremećaja u ponašanju stručnjaci preferiraju holistički/interdisciplinarn pristup.

Usprkos mnogim otežavajućim okolnostima, trebalo bi poticati ostvarivanje koncepta pozitivnog razvoja mladih i stvaranja otporne zajednice. Mlade treba aktivno uključivati u lokalnu zajednicu te poštivati i koristiti njihove potencijale.

Jedno slovensko istraživanje nuka na razmišljanje. Naime, na uzorku mariborskih studenata dokazano je da religioznost ima utjecaja na delinkventnost odnosno nedelinkventnost, naravno s određenim ogradama s obzirom na opću populaciju koja istraživanjem nije bila zahvaćena.

Vrijedno je ponuditi, stoga se ovaj rad time i bavi (bez pretenzija da to barem donekle bude cjelovit prikaz), model koji u Crkvi salezijanci već niz desetljeća provjeravaju i žive. To blago Crkve može se dodatno, na specifičan način, osjetiti i kroz projekt »Mladi za mlade«, čije tečajeve su već prošli mnogi budući mladi animatori.

Nekim drugim »znatiželjnicima«, onima koji bi mogli biti osjetljivi za ovu populaciju s kojom svi živimo, ostavljeno je da možda, na znanstvenoj razini, promišljaju, istražuju, ali i praktično planiraju i ostvaruju još sustavniji rad na prevenciji i pomoći, ali i da potiču i ostvaruju suradnju s institucijama društva kad su u pitanju poremećaji u ponašanju djece i mladih.